

พระเมธีธรรมมาภรณ์เทศนา เล่มที่ ๕

การปกครองคณะสงฆ์ไทย

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต)

มูลนิธิพุทธธรรม
สหพทาน์ ธรรมทาน์ ชินาติ
การให้ธรรมเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง

การปกครองคณะสงฆ์ไทย

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต)

ISBN 974-7890-59-3

พิมพ์ครั้งที่ ๕ - กรกฎาคม ๒๕๓๕	๔,๐๐๐ เล่ม
- มูลนิธิพุทธธรรม	๓,๕๐๐ เล่ม
- ผู้มีจิตศรัทธา พิมพ์แจกเป็นธรรมทาน	๕๐๐ เล่ม

สำนักพิมพ์ : มูลนิธิพุทธธรรม ๘๗/๑๒๖ ถนนเทศบาลสงเคราะห์
แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๕๐๐
โทร. ๕๘๘-๕๐๑๒, ๕๘๐-๒๗๑๕ โทรสาร ๕๕๔-๕๗๘๑

จัดจำหน่าย : สายส่งดวงแก้ว บริษัท สหธรรมิก จำกัด โทร.๕๑๒-๓๐๘๗

โรงพิมพ์ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด ๕๔/๘-๘ ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๑๒
ถนนจรัญสนิทวงศ์ แขวงท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ
โทร. ๕๑๒-๓๐๘๗, ๘๖๕-๐๔๓๔-๕, ๐๑-๕๒๓-๘๘๒๕

คำนำ

ธรรมเทศนาของท่านเจ้าคุณพระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต) เป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่า เป็นธรรมะที่มีความลึกซึ้ง พร้อมทั้งอ่านเข้าใจง่าย และประกอบด้วยธรรมहरษา ทำให้หนังสือของท่านเป็นแหล่งแห่งความรู้และความเพลิดเพลิน ภายในตัว มูลนิธิพุทธธรรมได้เล็งเห็นคุณค่าอันสูงส่งของธรรมเทศนาเหล่านั้น จึงได้กราบนิมัสการขออนุญาตจากท่านเจ้าคุณที่จะพิมพ์หนังสือชุด “พระเมธีธรรมมาภรณ์เทศนา” เพื่อเป็นการเผยแพร่ โดยส่วนหนึ่งของหนังสือจะได้แจกในสถานที่ต่างๆ และอีกส่วนหนึ่งจะได้จัดวางจำหน่ายเช่นเดียวกับหนังสือเล่มอื่นๆ ที่มูลนิธิฯ จัดพิมพ์ขึ้น

มูลนิธิพุทธธรรม ขอกราบขอบพระคุณ ท่านเจ้าคุณเมธีธรรมมาภรณ์ ที่อนุญาตให้จัดพิมพ์หนังสือเหล่านี้ไว้ ณ ที่นี้ด้วย และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะได้เกิดประโยชน์ในวงกว้าง ยิ่งๆ ขึ้นไป

มูลนิธิพุทธธรรม

ประวัติ

ของ

พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร มีฤกษ์ ธรรมจิตโต)

เปรียญธรรม ๙ ประโยค (ขณะเป็นสามเณร), พ.ม., พธ.บ.,
(เกียรตินิยมอันดับ ๑), M.A., M.Phil., Dip. in French, Ph.D. (Philosophy)

อุปสมบทในพระบรมราชูปถัมภ์ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

เคยเป็นพระธรรมทูตประจำวัดธัมมาราม ชิคาโก สหรัฐอเมริกา

เคยเป็นคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยและรองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและวางแผน
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร และรอง
อธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

เป็นอาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยต่างๆ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒประสานมิตร มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหา
วิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มหาวิทยาลัยธุรกิจ-
บัณฑิตย มหาวิทยาลัยศรีปทุม

เป็นวิทยากรบรรยายในสถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน สำนักงาน
ก.พ. สถาบันข้าราชการตุลาการ สถาบันข้าราชการฝ่ายอัยการ สถาบันผู้
บริหารการศึกษา สถาบันจิตวิทยาความมั่นคง วิทยาลัยการปกครอง กรม
การศาสนา สภาภาษาต่างประเทศ การไฟฟ้านครหลวง บริษัทการบินไทย บริษัท
ปูนซิเมนต์ไทย ฯลฯ

เป็นนักเขียน ผลิตผลงานทางวิชาการและหนังสือธรรมบรรยายหลาย

เล่ม เช่น เปรียบเทียบแนวคิดพุทธทาสกับชาตรี, พุทธศาสนากับปรัชญา, พระพุทธประวัติ, ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย, พรใดก็ไร้ค่าถ้าไม่ทำ, พัฒนาชีวิตด้วยแนวคิดเชิงคุณธรรม, ธรรมเพื่อชีวิตใหม่, กรรม การเวียนว่ายตายเกิด, ธรรมานุสรณ์วีรชนประชาธิปไตย, ด้วยความหวังและกำลังใจ, มองสังคมไทย, ทางแห่งความสำเร็จ, มณีแห่งปัญญา : คุณธรรมสำหรับนักบริหาร, ทำความดีมีความสุข, ศิลปะแห่งการใช้ปรัชญาแก้เชิงและสร้างสุข, อยู่อย่างไรให้เป็นสุข, A Buddhist Approach to Peace, Selflessness in Sartre's Existentialism and Early Buddhism ฯลฯ

สารบัญ

การปกครองคณะสงฆ์ไทย

บทที่ ๑ : บทนำ	๑
บทที่ ๒ : การปกครองคณะสงฆ์สมัยสุโขทัย	๕
บทที่ ๓ : การปกครองคณะสงฆ์สมัยอยุธยา	๑๑
บทที่ ๔ : สมณศักดิ์กับการปกครองคณะสงฆ์ ภาคผนวกท้ายบท	๑๕ ๒๑
บทที่ ๕ : การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๔ กำเนิดธรรมยุติกนิกาย	๒๓ ๒๗
บทที่ ๖ : การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๗	๓๓
บทที่ ๗ : การปกครองคณะสงฆ์ สมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๘	๔๑
บทที่ ๘ : การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน	๕๐
บทที่ ๙ : บทสรุปและวิเคราะห์	๖๔
เชิงอรรถ	๘๑
ภาคผนวก	๘๓
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕	๘๔
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕	๘๖

บทที่ ๑

บทนำ

เมื่อพ่อขุนบางกลางท่าว ได้ปราบดาภิเษกเป็นปฐมกษัตริย์ต้นราชวงศ์สุโขทัย ทรงพระนามว่าศรีอินทราทิตย์ ครองกรุงสุโขทัยราชธานีของไทยในราว พ.ศ. ๑๘๐๐ นั้น ประชาชนพลเมืองในกรุงสุโขทัยนับถือพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายหินยาน (เถรวาท) และฝ่ายมหายานปะปนกับศาสนาพราหมณ์และการนับถือผี จนถึงรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ผู้ครองราชย์ในระหว่างปี พ.ศ. ๑๘๒๒-๑๘๔๑ พระพุทธศาสนาฝ่ายหินยาน ลัทธิลี้กวางค์จึงได้รับการยอมรับนับถืออย่างเป็นทางการจากวัง แล้วแพร่หลายไปในหมู่ประชาชนจนมีฐานะโดดเด่นเป็นศาสนาประจำชาติ เรื่อยมากระทั่งทุกวันนี้ การที่พระพุทธศาสนาได้ผสมผสานกับศาสนาและลัทธิความเชื่ออันแพร่หลายอยู่ในสังคมสุโขทัยสมัยนั้น เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีลักษณะเฉพาะบางประการอันถือได้ว่าเป็นพระพุทธศาสนาแบบไทย (Thai Buddhism)

ในช่วงเวลาก่อนการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย กลุ่มคนไทยในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานับถือทั้งศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา ที่นับถือศาสนาพราหมณ์เพราะได้รับอิทธิพลจากขอม

ในยุคที่อาณาจักรกัมพูชาสมัยเมืองพระนครขยายอาณาเขตเข้าปกครองดินแดนทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา กษัตริย์ขอมบางพระองค์นับถือศาสนาพราหมณ์จึงนำศาสนาพราหมณ์เข้ามาเผยแพร่ด้วยการสร้างเทวาลัยเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหลายแห่ง เช่น ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง ปราสาทขแมร์ที่จังหวัดลพบุรี และยังได้สร้างเทวรูปและศิวิลิ่งขึ้นบูชาอีกเป็นจำนวนมาก^๑

อย่างไรก็ตามศาสนาพราหมณ์ไม่ได้เป็นที่นับถือเพียงศาสนาเดียว ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ทั้งนี้เพราะประชาชนบริเวณนี้เคยนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานมาตั้งแต่สมัยที่อาณาจักรทวารวดีรุ่งเรืองในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ยิ่งไปกว่านั้นกษัตริย์ขอมบางพระองค์ก็นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน นิกายมนตรยาน มีหลักฐานบ่งชี้ว่า พระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายมหายานและหินยาน (เถรวาท) แพร่หลายอยู่ด้วยกันในบริเวณลุ่มเจ้าพระยาซึ่งตกอยู่ภายใต้อิทธิพลอาณาจักรกัมพูชาสมัยเมืองพระนคร หลักฐานนั้นคือศิลาจารึกของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ พบที่ลพบุรี มีข้อความตอนหนึ่งว่า “ในสถานที่อยู่ของดาบสทั้งหลายหรือของผู้ซึ่งบวชเป็นพระภิกษุมหายานก็ดี บวชเป็นสทวิระ (คือฝ่ายเถรวาท) ก็ดี ให้ท่านทั้งหลายบวชโดยจริงใจถวายเป็นตบะ”^๒

ในสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์แห่งกรุงสุโขทัย ศาสนาพราหมณ์ได้เลื่อมจกความนับถือของคนไทย พระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายมหายานและหินยานยังเป็นที่ยอมรับนับถือของประชาชนจนถึงรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ที่พระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานลัทธิลังกาวงศ์ได้เข้ามาแพร่หลายโดดเด่นในกรุงสุโขทัย ลบความสำคัญของ

พุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่ค่อยเสื่อมความนับถือลงไปตามลำดับจนอันตรธานไปจากกรุงสุโขทัยในที่สุด

พระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานลัทธิลังกาวงศ์ในระยะที่เริ่มเผยแพร่เข้าไปยังกรุงสุโขทัยนั้น คงได้ผสมผสานกับศาสนาและความเชื่ออันมีอยู่เดิมในท้องถิ่นซึ่งได้แก่พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ศาสนาพราหมณ์และการนับถือผี กล่าวเฉพาะศาสนาพราหมณ์นั้น มีหลักฐานยืนยัน การอุปถัมภ์ศาสนาพราหมณ์ของพระมหากษัตริย์กรุงสุโขทัย เช่น ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วงภาษาเขมร กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ราชธานีไทยทรงให้หล่อเทวรูปของพระวิษณุและพระอิศวรแล้วให้ประดิษฐานไว้ในหอเทวาลัยมหาเกษตรในป่ามะม่วงเพื่อเป็นที่สักการบูชาของพราหมณ์ทั้งหลาย" ข้อนี้แสดงว่า แม้พระมหากษัตริย์สุโขทัยนับถือพระพุทธศาสนา พระองค์ก็ได้กตัญญูแห่งศาสนาพราหมณ์กลับให้การอุปถัมภ์บำรุงพอสมควร และเป็นแบบอย่างให้คนไทยรับเอาพิธีกรรมและความเชื่อแบบพราหมณ์มาผสมผสานกับพิธีกรรมและความเชื่อแบบพุทธ

ยิ่งไปกว่านั้น พระพุทธศาสนายังได้ผสมผสานกับการนับถือผี แม้คนไทยสมัยสุโขทัยจะเป็นชาวพุทธ พวกเขาก็กังคังนับถือผีควบคู่ไปกับพระพุทธศาสนา ศิลาจารึกหลักที่ ๑ บันทึกไว้ว่าประชาชนชาวสุโขทัยรวมถึงพระมหากษัตริย์นับถือผีบนเขาขงหลวงมากและประกอบพิธีบวงสรวงเพื่อขอให้ผีคุ้มครองป้องกันภัยให้กับกรุงสุโขทัย ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“เบื้องหัวนอนเมืองสุโขทัยนี้มีภูมิจิตหารปู่ครู...มีพระขง ผีเทพดาในเขานั้นเป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้ ขุนผู้ใดถือเมือง

๔

การปกครองคณะสงฆ์ไทย

สุขุทัยนี้แล้ไหวดี พลีถูก เมืองนี้เที่ยง เมืองนี้ดี ผิไหวบดี พลีบถูก
ผิในเขอันนั้นบคุมบเกรง เมืองนี้หาย.” “

ในอันดับแรกนี้ เราจะศึกษาการจัดโครงสร้างการปกครอง
คณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัยที่เป็นไปอย่างสอดคล้องกับรูปแบบการปก
ครองของฝ่ายบ้านเมืองในสมัยนั้น

บทที่ ๒

การปกครองคณะสงฆ์สมัยสุโขทัย

พระพุทธศาสนาที่ชาวไทยนับถือมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานลัทธิลังกาวงศ์ ที่กรุงสุโขทัยได้รับมาจากประเทศลังกาผ่านนครศรีธรรมราช เหตุการณ์ตอนที่พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์แพร่เข้าสู่สุโขทัยมีรายละเอียดพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

หนึ่งศตวรรษก่อนการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยพระเจ้าปรัภักมพาทุเสด็จขึ้นครองราชย์ในประเทศลังกาใน พ.ศ. ๑๖๘๖ ทรงฟื้นฟูทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์ด้วยการทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๗ พระพุทธศาสนาจึงเจริญรุ่งเรืองในประเทศลังกาทั้งในด้านการศึกษาและปฏิบัติธรรม กิตติศัพท์ได้เลื่องลือไปถึงประเทศพม่า พระสงฆ์จากพุกามและมอญได้เดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยและบวชแปลงใหม่ในคณะสงฆ์ลังกา จากนั้นพระสงฆ์ผู้ออกบวชแปลงใหม่ได้พาพระสงฆ์ลังกากลับเมืองพุกามและเมืองมอญ ตั้งคณะลังกาวงศ์ขึ้นจนได้รับความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนในเมืองทั้งสอง ต่อมาพระสงฆ์ชาวลังกาชื่อ ราหุล ได้จาริกจากเมืองพุกามมาตั้งคณะลังกาวงศ์ขึ้นที่เมืองนครศรีธรรมราช

๖

การปกครองคณะสงฆ์ไทย

และประสบความสำเร็จในการสร้างศรัทธาให้กับประชาชนจนพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เจริญรุ่งเรืองที่เมืองนครศรีธรรมราช^๕

เมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์ในพ.ศ.๑๘๒๒ พระองค์ทรงสดับกิตติศัพท์ของคณะสงฆ์แบบลังกาวงศ์ก็ทรงเลื่อมใสศรัทธา จึงโปรดอาราธนาพระมหาเถรสังฆราชจากเมืองนครศรีธรรมราชมาตั้งสำนักเผยแผ่พระศาสนา ณ วัดอรุณฤฎิก ในกรุงสุโขทัย ดังข้อความตอนหนึ่งในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า

“เบื้องตะวันตกกเมืองสุโขทัยนี้มีอรุณฤฎิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำไอยทานแก่มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรหลวง (รู้หลัก)กว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลูก(จาริก)แต่เมืองนครศรีธรรมราชมา”^๖

ข้อความในศิลาจารึกตอนนี้แสดงว่าก่อนที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชจะอาราธนาพระมหาเถรสังฆราชมาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ลัทธิลังกาวงศ์นั้น กรุงสุโขทัยมีพระสงฆ์ฝ่ายหินยานอยู่ก่อนแล้วซึ่งศิลาจารึกเรียกว่า “ปู่ครู” อันหมายถึง “พระครู” นั่นเอง พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงเลื่อมใสมหาเถรสังฆราช เพราะท่านศึกษาจบพระไตรปิฎกและเป็นผู้รอบรู้ยิ่งกว่าพระครูทุกรูปในกรุงสุโขทัย ในระยะแรก คงมีพระสงฆ์ ๒ คณะในกรุงสุโขทัย คือพระสงฆ์ฝ่ายหินยานซึ่งมีอยู่เดิมตั้งแต่รัชสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ คณะหนึ่งกับพระสงฆ์ฝ่ายหินยานแบบลังกาวงศ์ที่จาริกมาจากเมืองนครศรีธรรมราชอีกคณะหนึ่ง พระสงฆ์คณะเดิมได้ยุบรวมเป็นคณะเดียวกันกับพระสงฆ์ลังกาวงศ์ในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช^๗ ในรัชกาลนี้ไม่ปรากฏว่ามีการจัดตั้งองค์กรการปกครองคณะสงฆ์

การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ปรากฏเป็นแบบแผนชัดเจนในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท ผู้ทรงอาราธนาพระสงฆ์ชาวลังกานามว่าพระมหาสาวิสัยสังฆราช จากเมืองนครพินมาตั้งสำนักเผยแผ่พระศาสนา ณ วัดป่ามะม่วงในกรุงสุโขทัย ใน พ.ศ. ๑๙๐๔ ตั้งข้อความตอนหนึ่งในศิลาจารึกวัดป่ามะม่วงภาษาเขมรที่ว่า

สมเด็จพระพิตรทรงใช้ให้ราชบัณฑิตไปอาราธนาพระมหาสาวิสัยสังฆราชผู้มีศีลเรียนจนจบพระไตรปิฎก ซึ่งสถิตอยู่ในลังกาทวีป ซึ่งมีศิลาจาร คล้ายพระชินาสพทั้งหลายในโบราณจากนครพิน

การที่พระมหาธรรมราชาลิไท ทรงอาราธนาพระมหาสาวิสัยสังฆราชมากรุงสุโขทัยนี้ ทำให้สภาพของพระสงฆ์คณะลังกาวงศ์มั่นคงยิ่งขึ้น พระสงฆ์ในคณะลังกาวงศ์เป็นพระนักปฏิบัติกรรมฐานผู้นิยมพำนักอยู่ในวัดที่ห่างไกลจากตัวเมือง คณะนี้จึงมีชื่อเรียกในสมัยนั้นว่าคณะอรัญวาสี หมายถึงกลุ่มพระสงฆ์ผู้พำนักอยู่ในวัดป่า อันแตกต่างจากพระสงฆ์ฝ่ายที่มีอยู่ในกรุงสุโขทัยแต่เดิม พระสงฆ์กลุ่มหลังนี้มีชื่อเรียกว่าคณะคามวาสี หมายถึงกลุ่มพระสงฆ์ผู้พำนักอยู่ในวัดใกล้หมู่บ้านหรือตัวเมือง พระสงฆ์คณะนี้เป็นสายพระนักวิชาการผู้ใช้เวลาส่วนใหญ่หมดไปกับการศึกษาพระปริยัติธรรม

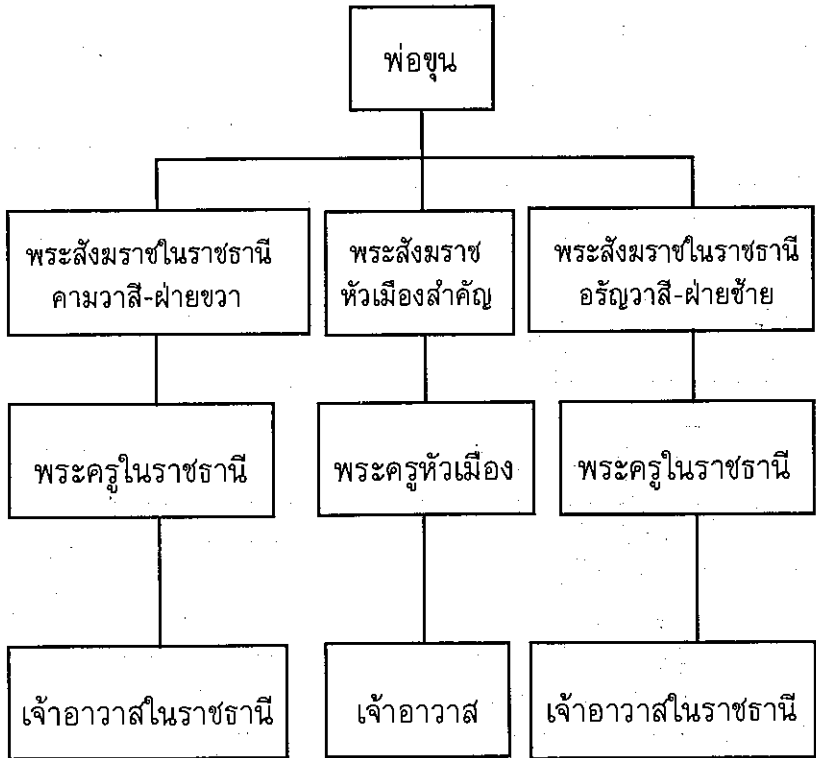
คณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัยจึงมี ๒ คณะ คณะคามวาสีและคณะอรัญวาสี หนังสือพงศาวดารเหนือบันทึกการแบ่งคณะสงฆ์เป็นสองฝ่ายนี้โดยเรียกคณะคามวาสีว่า คณะฝ่ายขวา และเรียกคณะอรัญวาสีว่า คณะฝ่ายซ้าย คณะสงฆ์ทั้งสองฝ่ายแยกการปกครองเป็นอิสระจากกัน แต่ละคณะมีเจ้าคณะผู้ปกครองบังคับบัญชาสูงสุดเป็นของตนเองเรียกว่า พระสังฆราช เหตุฉะนั้นในกรุงสุโขทัยจึงมีพระ

สังฆนายกหรือประมุขสงฆ์ ๒ รูป คือ พระสังฆราชคณะคามวาสี และพระสังฆราชคณะอรัญวาสี เช่นใน พ.ศ. ๑๙๔๙ พระบรมครู ติโลกติลกตฺรตนสีลคันธวณวาสี ธรรมกิตติ สังฆราชมหาสาามีเจ้า สลิต ณ วัดป่าแดงทรงเป็นพระสังฆราชคณะอรัญวาสี ในเวลาเดียวกันนั้น พระสังฆราชญาณรุจิรมหาเถรทรงเป็นพระสังฆราชของคณะคามวาสี^{๑๑}

การปกครองคณะสงฆ์ในหัวเมืองที่สำคัญนอกจากกรุงสุโขทัย พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งพระสังฆราชประจำแต่ละหัวเมืองใน ลักษณะเดียวกันกับที่ทรงแต่งตั้งเจ้าประเทศราชไปครองหัวเมืองใหญ่ในฝ่ายอาณาจักร ในสมัยกรุงสุโขทัยจึงมีพระสังฆราชหลายองค์ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ไว้ว่า

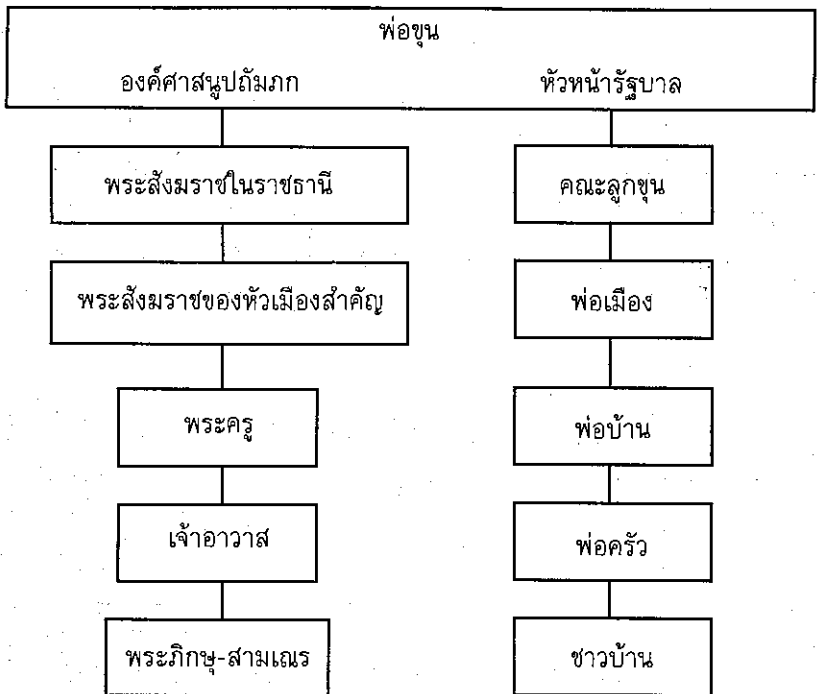
“ในประเทศสยาม เมื่อพระนครสุโขทัยเป็นราชธานีเห็นจะมีพระสังฆราชกว่าองค์เดียว ด้วยวิธีปกครองพระราชอาณาจักรในครั้งนั้น หัวเมืองใหญ่ที่ห่างไกลราชธานีเป็นเมืองประเทศราชโดยมาก แม้เมืองที่อยู่ใกล้ราชธานีที่เป็นเมืองใหญ่ก็ตั้งเจ้านายในราชวงศ์ออกไปปกครอง อย่างทำนองเจ้าประเทศราช เมืองใหญ่เมืองหนึ่ง น่าจะมีพระสังฆราชองค์หนึ่งเป็นสังฆปริณายกของสงฆ์ในเขตเมืองนั้น^{๑๒}

เนื่องจากพระสังฆราชแต่ละองค์ได้รับการสถาปนาจากพระมหากษัตริย์ พระสังฆราชจึงขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์และในขณะเดียวกัน พระสังฆราชปกครองบังคับบัญชาพระสงฆ์ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชารองลงไปตามลำดับคือพระครูและเจ้าอาวาส แผนภูมิแสดงโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์สมัยสุโขทัยเป็นดังนี้

ภาพที่ ๑ การปกครองคณะสงฆ์สมัยสุโขทัย

โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัยนี้มีลักษณะ สอดคล้อง คู่ขนานกับการจัดโครงสร้างการปกครองประเทศโดยที่มีพ่อขุนหรือพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของทั้งฝ่ายอาณาจักร และฝ่ายศาสนจักร ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร อาจพิจารณาได้จากภาพต่อไปนี้

ภาพที่ ๒ ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักร และอาณาจักรในสมัยสุโขทัย

ที่มา : สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗ หน้า ๕๕.

บทที่ ๓

การปกครองคณะสงฆ์สมัยอยุธยา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น การปกครองคณะสงฆ์ยังคงเป็นไปตามแบบอย่างการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัย กล่าวคือ คณะสงฆ์แบ่งเป็น ๒ คณะ ได้แก่คณะคามวาสีกับคณะอรัญวาสี สิ่งต่างออกไปก็คือ กรุงศรีอยุธยามีคณะสงฆ์ใหม่เพิ่มขึ้นอีก ๑ คณะเรียกว่าคณะป่าแก้ว การก่อตั้งคณะสงฆ์ใหม่นี้ได้รับอิทธิพลจากลังกาเช่นเดียวกับการปรากฏของคณะอรัญวาสีในสมัยสุโขทัย รายละเอียดของการก่อตั้งคณะป่าแก้วได้รับการบันทึกไว้ในหนังสือตำนานโยนก ซึ่งมีสาระพอสรุปได้ดังนี้^{๑๖}

ในยุคต้นกรุงศรีอยุธยาคณะอรัญวาสีซึ่งสืบประเพณีมาจากพระสงฆ์ลังกาวงศ์เจริญแพร่หลายนำหน้าคณะคามวาสีที่สืบประเพณีมาจากพระสงฆ์นิกายเดิมของสุโขทัย จำนวนพระสงฆ์คณะคามวาสีลดน้อยลงทุกทีในพ.ศ. ๑๙๖๕ พระสงฆ์จากคณะนี้ ๑๐ รูปจากกรุงศรีอยุธยาเชียงใหม่และกัมพูชาได้พาพระสงฆ์อีกหลายรูปไปประเทศลังกาและบวชแปลงใหม่เป็นสิงหลนิกาย โดยมีพระวันรัตน์มหาเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ ใน พ.ศ. ๑๙๖๗ แล้วศึกษาพระธรรมวินัยอยู่ในลังกาหลายปี เมื่อเดินทางกลับกรุงศรีอยุธยาได้นิมนต์

พระมหาเถระชาวลังกา ๒ รูป คือพระมหาวิกรมพาหุ และพระอุตม-
 ปัญญาให้ร่วมเดินทางมาเผยแผ่ศาสนาในประเทศไทย เมื่อเดิน
 ทางถึงกรุงศรีอยุธยาแล้วพระสงฆ์เหล่านั้นได้แยกย้ายกันเผยแผ่
 พระพุทธศาสนาจนมีผู้เลื่อมใสศรัทธาขออุปสมบทเป็นพระภิกษุ
 จำนวนมาก จนในที่สุดพระสงฆ์เหล่านี้ได้แยกออกมาตั้งคณะสงฆ์
 ใหม่เรียกว่า คณะป่าแก้ว เพราะพระอุปัชฌาย์ชาวลังกาของคณะ
 สงฆ์นี้มีชื่อว่า วันรัตน ซึ่งแปลว่า ป่าแก้ว วัดต่างๆ ที่พระสงฆ์คณะนี้
 อยู่พำนักมักมีชื่อต่อท้ายว่าคณะป่าแก้ว เช่น วัดไตรภูมิคณะป่าแก้ว
 วัดเขียนคณะป่าแก้ว

รวมความว่าตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี การปกครอง
 คณะสงฆ์แบ่งเป็น ๓ คณะได้แก่

๑. คณะคามวาสีฝ่ายชาย หมายถึง คณะของพระสงฆ์นิกาย
 เดิมที่มีมาตั้งแต่แรกสถาปนากรุงสุโขทัย

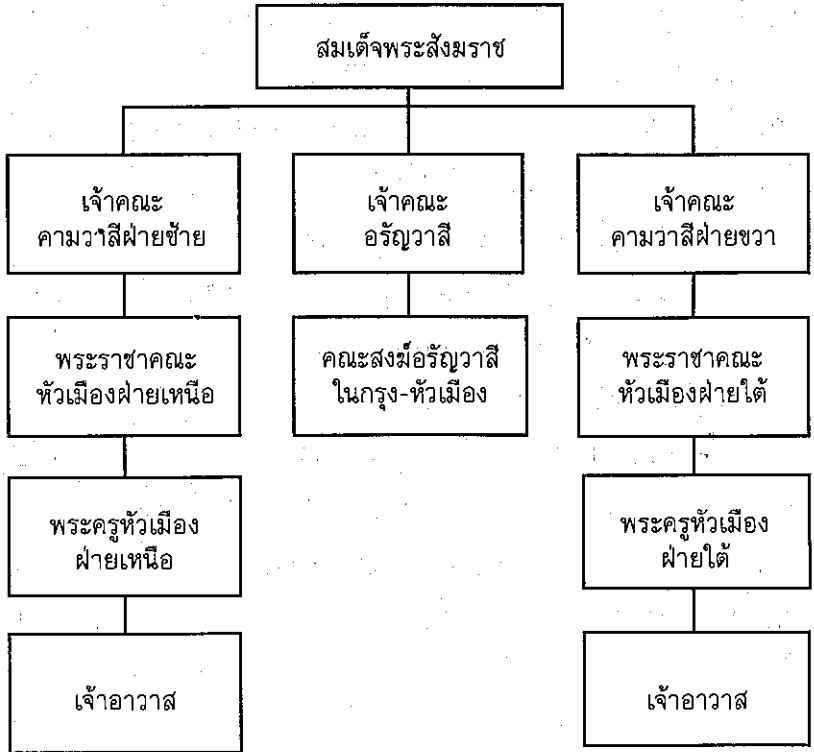
๒. คณะอรัญวาสี หมายถึง คณะที่สืบต่อประเพณีพระสงฆ์
 ลังกาวงศ์ของสุโขทัย

๓. คณะคามวาสีฝ่ายขวา หมายถึง คณะสงฆ์นิกายเดิมที่ไป
 แปลงที่ลังกาในสมัยอยุธยาแล้วกลับมาตั้งคณะใหม่ที่รู้จักใน
 หมู่ประชาชนทั่วไปว่า คณะป่าแก้ว

ในการปกครองคณะสงฆ์ภายในกรุงศรีอยุธยานั้น มีเจ้าคณะ
 ใหญ่ ๓ รูป คือ เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายชาย เจ้าคณะอรัญวาสี และ
 เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวาเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาพระสงฆ์ของ
 แต่ละคณะ พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาเจ้าคณะใหญ่รูปใดรูปหนึ่ง
 สมเด็จพระสังฆราชดำรงตำแหน่งประมุขสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร

สำหรับกิจการคณะสงฆ์ตามหัวเมืองชั้นในและชั้นนอก เจ้าคณะใหญ่ทั้งสามรูปแบ่งเขตกันรับผิดชอบ กล่าวคือเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย ปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ในหัวเมืองฝ่ายเหนือ เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวาปกครองบังคับบัญชาคณะสงฆ์ในหัวเมืองฝ่ายใต้ ส่วนเจ้าคณะอรัญวาสีปกครองบังคับบัญชาพระสงฆ์คณะอรัญวาสีทั้งในหัวเมืองฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้^{๑๑}

ตำแหน่งผู้บังคับบัญชาการคณะสงฆ์รองจากเจ้าคณะใหญ่คือ พระราชาคณะ พระครูและเจ้าอาวาส ปกครองลดหลั่นกันตามลำดับชั้น กล่าวคือพระราชาคณะปกครองคณะสงฆ์ในหัวเมืองที่สำคัญมากและในบางหัวเมืองพระราชาคณะผู้ปกครองมีตำแหน่งเป็นพระสังฆราชตามแบบอย่างสุโขทัย สำหรับหัวเมืองที่มีความสำคัญน้อย เจ้าคณะผู้ปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ในหัวเมืองที่มีความสำคัญน้อย เจ้าคณะผู้ปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ในหัวเมืองนั้นมีสมณศักดิ์ชั้นพระครู ส่วนตำแหน่งต่ำกว่าพระครู คือเจ้าอาวาสวัดต่างๆ

ภาพที่ ๓ การปกครองคณะสงฆ์สมัยอยุธยา

บทที่ ๔

สมณศักดิ์กับการปกครองคณะสงฆ์

ระบบสมณศักดิ์มีส่วนสัมพันธ์ใกล้ชิดกับตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์มีสมณศักดิ์สูงมักดำรงตำแหน่งปกครองระดับสูงในองค์กร ปกครองคณะสงฆ์เช่นในสมัยอยุธยา พระพุทธานุชาจารย์เป็นเจ้าของคณะอรัญวาสี พระวันรัต(วัดป่าแก้ว) เป็นเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายชวา คำว่า “พระพุทธานุชาจารย์” และ “พระวันรัต” เป็นสมณศักดิ์ ดังนั้น เพื่อความเข้าใจโครงสร้างอำนาจบังคับบัญชาในการปกครองคณะสงฆ์ เราควรศึกษาระบบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์

สมณศักดิ์คือ ยศพระสงฆ์ที่ได้รับพระราชทานหลายชั้น แต่ละชั้นมีพัดยศเป็นเครื่องหมายกำหนด^{๓๔} สมณศักดิ์เป็นฐานันดรศักดิ์ที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งถวายเฉพาะพระสงฆ์เทียบได้กับลำดับตำแหน่งยศบรรดาศักดิ์ เช่น ขุน หลวง พระ พระยา ที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งข้าราชการในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แม้ว่าระบบฐานันดรศักดิ์ของข้าราชการจะถูกยกเลิกไปแล้ว แต่ระบบฐานันดรศักดิ์ของพระสงฆ์ยังคงใช้กันอยู่เรื่อยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน

การดำรงคงอยู่ของระบบสมณศักดิ์มีวัตถุประสงค์สำคัญ ๒ ประการ คือ

(๑) เพื่อเป็นการยกย่องและสนับสนุนพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบให้ดำรงมั่นอยู่ในสมณเพศ เพื่อเป็นกำลังสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา

(๒) เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปโดยเรียบร้อย ทั้งนี้ เพราะการที่พระมหากษัตริย์พระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ รูปใด นั้นหมายความว่า พระสงฆ์รูปนั้นได้รับมอบหมายภาระหน้าที่ในการปกครองหมู่คณะไปพร้อมกันด้วย ดังจะเห็นได้จาก พระบรมราชโองการ สถาปนาพระราชาคณะผู้ใหญ่จะมีพระราชกระแสตอนท้ายว่า “ขออาราธนา พระคุณผู้ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ฐานันดรเพิ่มอิสริยยศในครั้งนี้จงรับธุระพระพุทธานุศาสน์ เป็นภาระสั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณร ในคณะและในพระอารามตามสมควรแก่กำลัง และอิสริยยศซึ่งพระราชทานนี้”

การที่พระมหากษัตริย์ทรงตั้งพระราชทินนามถวายเป็นสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์นั้น เป็นราชประเพณีที่มีอยู่ทั่วไปในประเทศนับถือพระพุทธศาสนา ราชประเพณีนี้เริ่มถือปฏิบัติกันที่ประเทศลังกา เป็นแห่งแรก เพราะมีหลักฐานปรากฏอยู่ในหนังสือรามัญสมณวงศ์ว่า

“พ.ศ. ๒๑๐๘ (ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แห่งกรุงศรีอยุธยา) พระเจ้ารามาธิบดี กรุงหงสาวดี มีพระราชประสงค์จะรวมพระสงฆ์ในรามัญประเทศซึ่งแตกต่างลัทธิกันอยู่เป็นหลายพวกให้เป็นนิกายเดียวกัน จึงส่งพระเถระเมืองหงสาวดีออกไปบวช

พระเมธีธรรมากรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

๑๗

แปลงที่เมืองลังกา เมื่อพระเจ้ากวนเนกพาหุ พระเจ้ากรุงลังกาทรงจัดการให้พระมอญเหล่านั้นได้บวชแปลงสมปรารถนาเสร็จแล้ว มีรับสั่งแก่พระเถระเหล่านั้นว่าการที่พระราชทานไทยธรรมต่างๆ ถึงจะมากมายเท่าใดก็จะเป็นไปปรากฏพระเกียรติยศถาวรเท่าพระราชทานนามบัญญัติ เพราะไทยธรรมทั้งหลายย่อมอาจจะกระจัดพลัดพรายหายสูญไปได้ แต่ส่วนราชทินนามนั้นย่อมจะปรากฏถาวรอยู่ตลอดอายุขัยของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าทั้งหลาย มีรับสั่งดังนี้แล้ว จึงพระราชทานนามแก่พระมอญที่ไปแปลง ๒๒ รูป คือ ตั้งพระโมคคัลลานะเถระให้มีพระนามว่าพระสิริสังฆโพธิสामी พระมหาสิวลีเถระให้มีนามว่า พระติโลกคุรุสामी เป็นต้น”

ข้อนี้แสดงว่าราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์ทรงตั้งพระราชทินนาม เป็นสมณศักดิ์ถวายพระสงฆ์มีมานานแล้วในประเทศลังกา ก่อนที่จะแพร่หลายไปสู่ประเทศต่างๆ ที่รับเอาคณะสงฆ์ลังกาวงค์เป็นแม่แบบของการสถาปนา และปรับปรุงคณะสงฆ์ สำหรับประเทศไทยนั้น ระบบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ เริ่มใช้ตั้งแต่รัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท^{๑๑} พระองค์ได้โปรดให้ราชบัณฑิตไปอาราธนาพระมหาสามีสังฆราชมาแต่ลังกา เพื่อให้ประกาศพระพุทธศาสนาถึงกวางค์ในกรุงสุโขทัย พระมหาสามีสังฆราชคงจะได้ถวายพระพรให้พระมหาธรรมราชาลิไททรงตั้งสมณศักดิ์ถวายแต่พระสงฆ์ตามราชประเพณีที่ถือปฏิบัติในประเทศลังกา ระบบสมณศักดิ์ในสมัยสุโขทัยไม่สลับซับซ้อนเพราะมีเพียง ๒ ระดับขั้นเท่านั้น คือ พระสังฆราช และพระครู” ส่วนในสมัยอยุธยา ระบบสมณศักดิ์ได้รับการปรับให้มีระดับขั้นเพิ่มขึ้นโดยเรียงลำดับ

จากชั้นสูงสุดลงมา ดังนี้

๑. สมเด็จพระสังฆราช
๒. พระสังฆราชาคณะหรือพระราชาคณะ
๓. พระครู^๑

ในสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลปัจจุบัน ระบบสมณศักดิ์ที่ยังใช้อยู่ มีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ระดับชั้นของสมณศักดิ์แบ่งออกเป็น ๕ ประเภท ด้วยกัน คือ

๑. พระราชาคณะ หมายถึง ตำแหน่งที่ได้รับพระราชทาน สมณศักดิ์เป็นชั้นที่เรียกกันว่า “เจ้าคุณ” เรียงลำดับจากชั้นสูงสุดลงไป ดังนี้

- ๑.๑ สมเด็จพระราชาคณะ
- ๑.๒ รองสมเด็จพระราชาคณะ
- ๑.๓ พระราชาคณะชั้นธรรม
- ๑.๔ พระราชาคณะชั้นเทพ
- ๑.๕ พระราชาคณะชั้นราช
- ๑.๖ พระราชาคณะชั้นสามัญ

๒. พระครู ได้แก่ พระครูสัญญาบัตรที่พระมหากษัตริย์ทรง แต่งตั้งพร้อมกับพระราชทานสัญญาบัตรพัดยศเรียงลำดับจากชั้น สูงสุดลงไปดังนี้

- ๒.๑ พระครูสัญญาบัตรชั้นพิเศษ
- ๒.๒ พระครูสัญญาบัตรชั้นเอก
- ๒.๓ พระครูสัญญาบัตรชั้นโท
- ๒.๔ พระครูสัญญาบัตรชั้นตรี

๓. พระฐานานุกรม คือสมณศักดิ์นอกทำเนียบที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้พระราชาคณะตั้งพระสงฆ์ด้วยกันเป็นพระฐานานุกรม เพื่อประดับเกียรติยศได้ตามฐานานุกรมศักดิ์ของพระราชาคณะชั้นนั้น ๆ พระฐานานุกรมมีหลายชั้น เช่น พระครูปลัด พระครูสมุห์ พระครูใบฎีกา

๔. พระครูประทวน ได้แก่ พระครูที่สมเด็จพระสังฆราชทรงมีพระบัญชาแต่งตั้งให้พระสงฆ์ผู้เป็นกรรมการศึกษาและอุปการะโรงเรียนพระปริยัติธรรมและโรงเรียนของรัฐเป็นพระครูในนามเดิม พระครูชั้นนี้ไม่มีสร้อยนามต่อท้าย มีแต่คำว่า “พระครู” นำหน้าชื่อเดิม เช่นพระภิกษุบุญธรรม เมื่อได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นพระครูประทวน จะมินามว่า “พระครูบุญธรรม”^{๑๕}

๕. พระเปรียญ ได้แก่ สมณศักดิ์ฝ่ายการศึกษาที่พระสงฆ์ได้มาด้วยการสอบไล่ได้เปรียญธรรมซึ่งมีอยู่ ๙ ชั้น (ประโยค) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงกำหนดให้พระสงฆ์ผู้สอบไล่ได้ตั้งแต่เปรียญธรรม ๓ ประโยคขึ้นไปเป็นพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์มีคำว่า “พระมหา” นำหน้าชื่อเดิม เช่น “พระมหาสาคร”

สมณศักดิ์ชั้นพระราชาคณะดังกล่าวมา เทียบได้กับลำดับชั้นของยศบรรดาศักดิ์ที่พระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานแก่ข้าราชการมราชวาส ดังนี้

สมเด็จพระราชาคณะ	=	สมเด็จพระเจ้าพระยา
รองสมเด็จพระราชาคณะ	=	เจ้าพระยา
พระราชาคณะชั้นธรรม	=	พระยา

พระราชราชาคณะชั้นเทพ = พระ

พระราชราชาคณะชั้นราช = หลวง

พระราชราชาคณะชั้นสามัญ = ขุน

ระดับชั้นของสมณศักดิ์มีความสัมพันธ์แบบคู่ขนานกับลำดับชั้นของตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ นั่นก็คือพระสงฆ์ผู้มีสมณศักดิ์สูงมักเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ระดับสูง ทั้งนี้เพราะระเบียบเกี่ยวกับการแต่งตั้งผู้บริหาร คณะสงฆ์ที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน^{๒๐} ได้กำหนดระดับชั้นสมณศักดิ์เป็นคุณสมบัติข้อหนึ่งของผู้มีสิทธิได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการผู้ปกครองคณะสงฆ์ เช่น พระภิกษุผู้จะได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นเอกในกรุงเทพมหานคร ต้องมีสมณศักดิ์เป็นคุณสมบัติข้อหนึ่งของผู้มีสิทธิได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการผู้ปกครองคณะสงฆ์ เช่น พระภิกษุผู้จะได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นเอกในกรุงเทพมหานคร ต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชราชาคณะชั้นราช เจ้าคณะจังหวัดเกือบทุกจังหวัดมีสมณศักดิ์เป็นพระราชราชาคณะชั้นสามัญขึ้นไป เจ้าคณะภาคมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชราชาคณะชั้นเทพ พระสงฆ์ผู้มีสมณศักดิ์ชั้นสมเด็จพระราชาคณะเป็นกรรมกรมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง

ดังนั้น พระสงฆ์ผู้มีสมณศักดิ์จึงเป็นกำลังสำคัญในองค์การบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั่วประเทศ และฝ่ายอาณาจักรจึงได้อาศัยระบบสมณศักดิ์นี้สร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือกับฝ่ายศาสนจักรเป็นอย่างดี นับแต่สมัยสุโขทัยจนถึงยุคปัจจุบัน

ภาคผนวกท้ายบท

มหาเถรสมาคมได้กำหนดที่หนึ่งของพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ในงานพระราชพิธี ตามลำดับสมณศักดิ์จากชั้นสูงสุดไปหาชั้นต่ำสุดดังนี้

ก. สมเด็จพระราชาคณะ

- ๑. สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
- ๒. สมเด็จพระราชาคณะ

ข. พระราชาคณะ

- ๓. พระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัญบัฏ
- ๔. พระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นสังฆยาบัฏ
- ๕. พระราชาคณะชั้นธรรม
- ๖. พระราชาคณะชั้นเทพ
- ๗. พระราชาคณะชั้นราช
- ๘. พระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญฝ่ายวิปัสสนาธุระ
- ๙. พระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญ
- ๑๐. พระราชาคณะชั้นสามัญยกฝ่ายวิปัสสนาธุระ
- ๑๑. พระราชาคณะชั้นสามัญยก

ค. พระครูสัญญาบัตร ฐานานุกรม เปรียญ

- ๑๒. พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะจังหวัด
- ๑๓. พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นเอก
- ๑๔. พระครูปลัดของสมเด็จพระราชาคณะ
- ๑๕. พระเปรียญ ๔ ประโยค
- ๑๖. พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าคณะจังหวัด
- ๑๗. พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะอำเภอ ชั้นพิเศษ
- ๑๘. พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นโท

- ๑๙. พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะอำเภอ ชั้นเอก
- ๒๐. พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก
- ๒๑. พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นพิเศษ หรือเทียบเท่า
- ๒๒. พระครูปลัดของพระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัญบัฏ
- ๒๓. พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นตรี
- ๒๔. พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นโท
- ๒๕. พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
- ๒๖. พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก หรือเทียบเท่า
- ๒๗. พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะอำเภอ ชั้นโท
- ๒๘. พระครูปลัดของพระราชาคณะ ชั้นเจ้าคณะรองสัญญาบัตร
- ๒๙. พระครูฐานานุกรมของสมเด็จพระสังฆราช (ชั้นเอก)
- ๓๐. พระเปรียญ ๔ ประโยค
- ๓๑. พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นตรี
- ๓๒. พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นโท หรือเทียบเท่า

- ๓๓. พระครูปลัดของพระราชาคณะชั้นธรรม
- ๓๔. พระครูฐานานุกรมของสมเด็จพระสังฆราช
(พระครูพระบริต ชั้นโท)
- ๓๕. พระเปรียญ ๗ ประโยค
- ๓๖. พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าคณะอำเภอ
- ๓๗. พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะตำบล ชั้นโท
- ๓๘. พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราษฎร์
ชั้นเอก
- ๓๙. พระครูสัญญาบัตรเจ้าอาวาสวัดราษฎร์
ชั้นโทฝ่ายวิปัสสนาธุระ
- ๔๐. พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราษฎร์
ชั้นโท
- ๔๑. พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะตำบล ชั้นตรี
- ๔๒. พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราษฎร์
ชั้นตรี
- ๔๓. พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราษฎร์
ชั้นตรี
- ๔๔. พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัด
ราษฎร์ ชั้นตรี

- ๔๕. พระครูปลัดของพระราชาคณะชั้นเทพ
- ๔๖. พระครูปลัดของพระราชาคณะชั้นราช
- ๔๗. พระเปรียญ ๖ ประโยค
- ๔๘. พระครูวินัยธร
- ๔๙. พระครูธรรมธร
- ๕๐. พระเปรียญ ๕ ประโยค
- ๕๑. พระครูคู่สวด
- ๕๒. พระเปรียญ ๔ ประโยค
- ๕๓. พระปลัดของพระราชาคณะชั้นสามัญ
- ๕๔. พระเปรียญ ๓ ประโยค
- ๕๕. พระครูรองคู่สวด
- ๕๖. พระครูสังฆรักษ์
- ๕๗. พระครูสมุห์
- ๕๘. พระครูใบฎีกา
- ๕๙. พระสมุห์
- ๖๐. พระใบฎีกา
- ๖๑. พระพิริยธรรม

บทที่ ๕

การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัตนโกสินทร์

รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๔

โครงสร้างการบริหาร และการจัดองค์การปกครองคณะสงฆ์ ตั้งแต่สมัยธนบุรีถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๒ ยังคงถือตามแบบอย่างการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยอยุธยา สิ่งพิเศษควรกล่าวถึงก็คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงตรากฎหมายเกี่ยวกับคณะสงฆ์เป็นครั้งแรกในสมัยรัตนโกสินทร์ กฎหมายคณะสงฆ์ในรัชกาลที่ ๑ นี้มีจำนวน ๑๐ ฉบับ วัตถุประสงค์ของการออกกฎหมายนี้ก็เพื่อควบคุมความประพฤติของพระสงฆ์ให้ปฏิบัติเคร่งครัดตามพระธรรมวินัย ไม่มีกฎหมายฉบับใดกล่าวพาดพิงถึงการจัดโครงสร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์

การออกกฎหมายในสมัยนั้นแตกต่างจากวิธีปฏิบัติในปัจจุบัน พระบรมราชโองการของรัชกาลที่ ๑ ถือเป็นกฎหมายคณะสงฆ์ที่ทรงตราบังคับใช้ กฎหมายนี้ไม่มีมาตรา ไม่มีบทหรือตอน เป็นแต่ข้อรับสั่งห้ามพระภิกษุสามเณรประพฤติปฏิบัติเช่นนั้นเช่นนี้ ดังตัวอย่างกฎหมายคณะสงฆ์ฉบับที่ ๖ ซึ่งประกาศใช้ใน พ.ศ. ๒๓๒๖ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“ห้ามมิให้ภิกษุสามเณรสงเคราะห์มรวาส ให้ผลไม้ ใบไม้ ดอกไม้ เป็นต้น อย่าให้ผสมผสานของกล่าวปาวร้องเรียไรสิ่งของอันเป็นของมรวาส อันมิใช่ญาติ และห้ามอย่าให้เป็นเหตุใช้สอยชาวสาส์นการมรวาส และห้ามบรรดาการทั้งปวงอันผิดจากพระปาฏิโมกข์สังวรวินัย”^{๖๐}

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยในโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ กล่าวคือในโครงสร้างเดิมที่ถือปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยอยุธยา จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ คณะสงฆ์แบ่งการปกครองออกเป็น ๓ คณะ คือ

๑. คณะคามวาสีฝ่ายซ้ายปกครองคณะสงฆ์หัวเมืองภาคเหนือ
๒. คณะอรัญวาสีปกครองพระนักปฏิบัติธรรมที่วราชอาณาจักร
๓. คณะคามวาสีฝ่ายขวา ปกครองคณะสงฆ์หัวเมืองภาคใต้

การเปลี่ยนแปลงประการแรกในรัชกาลที่ ๓ ก็คือเปลี่ยนชื่อเรียก คณะคามวาสีฝ่ายซ้ายซึ่งรับผิดชอบในกิจการคณะสงฆ์ในหัวเมืองภาคเหนือ เป็นคณะเหนือ และเปลี่ยนชื่อเรียกคณะคามวาสีฝ่ายขวาซึ่งรับผิดชอบกิจการคณะสงฆ์ในหัวเมืองภาคใต้ เป็นคณะใต้ การเปลี่ยนแปลงประการต่อมาก็คือ มีการรวมพระอารามหลวงและวัดราษฎร์บางส่วนในกรุงเทพมหานครเข้าด้วยกันแล้ว ตั้งเป็นคณะใหม่เรียกว่า คณะกลาง^{๖๑} ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์ในรัชกาลที่ ๓ จึงแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๔ คณะ คือ

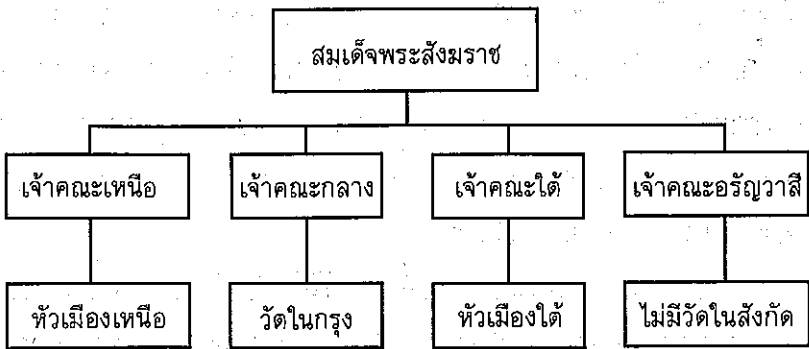
๑. คณะเหนือ (เดิมคือคามวาสีฝ่ายซ้าย)
๒. คณะใต้ (เดิมคือคามวาสีฝ่ายขวา)
๓. คณะกลาง (เพิ่มเข้ามาใหม่)

พระเมธีธรรมากรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต)

๒๕

๔. คณะอรัญวาสี

เพราะมีคณะเพิ่มขึ้น ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ผู้บังคับบัญชาคณะ ทั้ง ๔ จึงเพิ่มขึ้นเป็น ๔ ตำแหน่ง เจ้าคณะใหญ่แต่ละรูปมีอำนาจ ปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ในคณะของตน อย่างไรก็ดี เจ้าคณะ ใหญ่ทุกรูปต้องขึ้นตรงต่อสมเด็จพระสังฆราชผู้เป็นประมุขสงฆ์ทั่ว ราชอาณาจักร คณะสงฆ์จึงยังคงมีเอกภาพ เพราะรวมกันอยู่ภาย ใต้การบังคับบัญชาของสมเด็จพระสังฆราชองค์เดียวกัน ดังภาพ ต่อไปนี้

ภาพที่ ๔ การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัตนโกสินทร์
รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ คณะอรัญวาสีมีเพียงตำแหน่งเจ้าคณะ โดยไม่มีวัดในปกครองบังคับบัญชาทั้งนี้เพราะพระบาทสมเด็จพระ นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้ยุบคณะอรัญวาสี คงเหลือไว้แต่ตำแหน่ง เจ้าคณะ ในครั้งนั้นสมเด็จพระพุทธาจารย์

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ นี้ มีนิกายสงฆ์ใหม่ชื่อว่า **ธรรมยุติกนิกาย** ถือกำเนิดขึ้นมาและพยายามแยกคณะเป็นอิสระจากคณะทั้ง ๔ แต่กระนั้นก็ดี คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายยังรวมอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าคณะกลาง ตลอดสมัยรัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ยังคงเหมือนเดิม สิ่งที่เปลี่ยนแปลงภายในโครงสร้างก็คือการเจริญเติบโตของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ที่มีอิสระในการบริหารกิจการคณะของตน เจ้าคณะธรรมยุตในสมัยนั้นคือ **สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์** สมัยดำรงสมณศักดิ์เป็นที่กรมหมื่นบวรรังสีสุริยพันธ์ มีตำแหน่งเป็นรองเจ้าคณะกลางก็จริง แต่มีสิทธิ์ขาดในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายโดยปราศจากการแทรกแซงของเจ้าคณะกลางในสมัยนั้นอันได้แก่ **สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์** สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ปรากฏว่า

“ส่วนคณะธรรมยุติกนิกายนั้น แม้ได้โปรดให้สมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็นใหญ่มาแต่แรกก็ยังคงขึ้นอยู่ในคณะกลาง ไม่ได้แยกเป็นคณะหนึ่งต่างหากตลอดรัชกาลที่ ๔”^{๒๖}

เนื่องจากการกำเนิดและพัฒนาการของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายมีผลกระทบอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและฐานอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ จนถึงปัจจุบัน เราจึงควรแยกศึกษาการกำเนิด

คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายเป็นเรื่องหนึ่งต่างหาก

กำเนิดธรรมยุติกนิกาย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้นิยามความหมายของคำว่านิกายไว้ว่า

“หมู่ พวก ใช้เกี่ยวกับศาสนาในกรณี เช่น คณะนักบวชในศาสนาเดียวกันที่แยกออกไปเป็นพวกๆ เช่น มหานิกาย ธรรมยุติกนิกาย นิกายโรมันคาทอลิก นิกายโปรเตสแตนต์”^{๒๔}

ว่าตามคำนิยามนี้ คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายได้แยกตัวออกจากคณะสงฆ์เดิม เนื่องจากจำนวนพระสงฆ์ในคณะสงฆ์เดิมมีมากกว่า คณะสงฆ์เดิมจึงมีชื่อว่า **มหานิกาย** แปลว่า “พวกมาก” **ธรรมยุติกนิกาย** แปลว่า “พวกยึดธรรมเป็นหลัก” ประชาชนทั่วไปนิยมเรียกพระสงฆ์นิกายนี้ว่า **พระธรรมยุต**

คณะสงฆ์ธรรมยุตก่อกำเนิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ผู้ก่อตั้งนิกายคือพระวชิรญาณภิกขุ ผู้ต่อมาได้ลาผนวช แล้วเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ เหตุการณ์ช่วงธรรมยุติกนิกายถือกำเนิดขึ้นเป็นดังนี้

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสมัยดำรงพระยศเป็นเจ้าฟ้ามงกุฎได้ผนวชเป็นพระภิกษุ ใน พ.ศ. ๒๓๖๗ ในสมัยรัชกาลที่ ๒ ทรงได้ฉายานามในศาสนาว่า “พระวชิรญาณ” ประทับอยู่ ณ วัดมหาธาตุ อันเป็นที่สถิตของสมเด็จพระสังฆราชผู้เป็นอุปัชฌาย์ ภายหลังจากที่ทรงผนวชได้ ๑๕ วัน สมเด็จพระบรมชนกนาถคือพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสวรรคตโดยไม่ได้ตำรับสั่งมอบเวณราชสมบัติแก่ผู้ใด ว่ากันตามนิตินัยแล้วผู้มีสิทธิขึ้น

ครองราชย์ต่อจากรัชกาลที่ ๒ ก็คือ พระวชิรญาณ (เจ้าฟ้ามงกุฎ) เพราะเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าราชโอรสองค์ใหญ่อันเกิดแต่พระอัครมเหสี แต่เนื่องจากพระวชิรญาณทรงดัดสันพระทัยที่จะผนวชต่อไป ที่ประชุมพระราชวงศ์และเสนาบดีจึงถวายราชสมบัติแก่กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ซึ่งเป็นพระองค์เจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่ผู้เจริญพระชันษากว่าพระวชิรญาณถึง ๑๗ ปี เมื่อกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ ๓ พระวชิรญาณได้ผนวชต่อไปจนสิ้นรัชกาลแล้วจึงลาผนวชออกไปขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ ๔^{๒๔}

ขณะประทับอยู่ที่วัดมหาธาตุนั้นพระวชิรญาณทรงสอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค ต่อมาทรงเลื่อมใสในความเคร่งครัดวินัยของพระเถระชาวมอญรูปหนึ่งชื่อ **ชาย พุทธวังโส** (ขณะนั้นเป็นพระราชาคณะที่พระสุเมธมุนี วัดบวรมงคล) มีพระประสงค์จะปฏิบัติวินัยเคร่งครัดตามแบบอย่างพระมอญ จึงเสด็จย้ายจากวัดมหาธาตุไปประทับ ณ วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๒ ทรงเข้ารับการอุปสมบทซ้ำ โดยมีพระสุเมธมุนีเป็นพระอุปัชฌาย์ ได้ศึกษาพระธรรมวินัยและข้อวัตรปฏิบัติจากพระสุเมธมุนีแล้วเผยแพร่ถือปฏิบัติเคร่งครัดวินัยแบบมอญ เมื่อมีผู้เคารพนับถือเพิ่มมากขึ้น ทรงประกาศตั้งคณะสงฆ์ใหม่ขึ้นเรียกว่า**คณะธรรมยุติกนิกาย** โดยกำหนดเอาการผูกพัทธสีมาใหม่ในวัดสมอราย เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๖ ให้เป็นการก่อตั้งคณะธรรมยุต ต่อมาในพ.ศ. ๒๓๗๙ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์และเป็นเจ้าอาวาสครองวัดบวรนิเวศวิหาร

ในสมัยที่ทรงเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหารพระวชิรญาณเถระทรงวางระเบียบธรรมยุติกนิกายขึ้น และเป็นพระอุปัชฌาย์ให้

การอุปสมบทแก่กุลบุตรตามอุปสมบทวิธีแบบใหม่ที่พระองค์ทรงกำหนดขึ้นสำหรับธรรมยุติกนิกาย ในการบริหารกิจการของวัดพระองค์ทรงตั้งพระเถระ ๙ รูปเป็นกรรมการที่ทรงปรึกษา นับว่าเป็นกรรมการบริหารชุดแรกของคณะธรรมยุติกนิกาย ต่อมากรรมการ ๒ ท่าน ในคณะกรรมการชุดนี้ได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้แก่ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ และสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (สา ปุสฺสเทว)

คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ภายใต้การนำของพระวชิรญาณเถระผู้เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และเจ้านายเชื้อพระวงศ์ มีวัดธรรมยุตเกิดขึ้นหลายแห่งในกรุงเทพมหานคร เนื่องจากวัดบวรนิเวศวิหารเป็นศูนย์กลางของคณะธรรมยุต คณะนี้จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **บวรนิเวศาทิกคณะ** ๒๖

พระวชิรญาณเถระเป็นเจ้าของอาวาสครองวัดบวรนิเวศวิหารอยู่ ๑๔ ปี สร้างความเจริญให้กับคณะธรรมยุติกนิกายพอสมควรแล้ว ได้ลาผนวชและเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ รวมเวลาที่ทรงผนวชเป็นพระภิกษุได้ ๒๗ พรรษา

คณะธรรมยุติกนิกาย ภายหลังจากการลาผนวชของพระวชิรญาณเถระยังคงเจริญรุดหน้าต่อไป สาเหตุส่วนหนึ่งเป็นเพราะได้พระมหากษัตริย์เป็นผู้อุปถัมภ์ และอีกส่วนหนึ่งเพราะมีผู้นำที่เข้มแข็ง อันได้แก่ กรมหมื่นบวรรั้งซีสุริยพันธ์ (ต่อมาได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์) เป็นผู้

ครองบังคับบัญชาคณะธรรมยุติกนิกาย ในสมัยรัชกาลที่ ๔ คณะธรรมยุตยังไม่แยกตัวออกจากคณะทั้ง ๔ หากแต่ยังเป็นคณะย่อยรวมอยู่ใต้สังกัดคณะกลาง เพิ่งมาแยกตัวเป็นอิสระจากคณะทั้ง ๔ ในสมัยรัชกาลที่ ๕

ในปัจจุบัน คณะธรรมยุติกนิกายมีวัดขึ้นสังกัดอยู่ทั่วประเทศ แต่จำนวนวัดและพระภิกษุสามเณรของนิกายนี้จะน้อยกว่าของมหานิกายหลายเท่าตัว รายงานการศาสนาของกรมการศาสนา พ.ศ. ๒๕๒๙ ระบุว่า ในระย่นอกพรรษา มีพระภิกษุสามเณรมหานิกาย ๒๘๖,๘๘๓ รูป พำนักอยู่ในวัดมหานิกายทั่วประเทศ จำนวน ๓๐,๖๘๒ วัด และมีพระภิกษุสามเณรธรรมยุต ๒๑,๕๘๑ รูป พำนักอยู่ในวัดธรรมยุตทั่วประเทศ จำนวน ๒,๒๖๗ วัด^{๒๖}

การศึกษากำเนิดธรรมยุติกนิกายนี้ ทำให้ได้บทสรุปเกี่ยวกับการแตกนิกายของคณะสงฆ์ไทยดังต่อไปนี้

๑. การกำเนิดธรรมยุติกนิกายในคณะสงฆ์ไทยไม่ใช่ปรากฏการณ์แปลกใหม่ในประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย เราได้เห็นแล้วว่า ในสมัยสุโขทัย ก็เคยมีเรื่องเช่นนี้ นั่นก็คือในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช มีพระสงฆ์แตกออกเป็น ๒ คณะคือ พระสงฆ์ที่มีอยู่ในสุโขทัยก็เคยมีเรื่องเช่นนี้ นั่นก็คือ ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช มีพระสงฆ์แตกออกเป็น ๒ คณะ คือ พระสงฆ์ที่มีอยู่ในสุโขทัยมาแต่เดิม กับพระสงฆ์แบบลังกาวงศ์ที่จาริกจากเมืองนครศรีธรรมราช แต่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชสามารถรวมพระสงฆ์ทั้งสองคณะเข้าด้วยกันเป็นผลสำเร็จ ความแตกแยกถาวรจึงไม่เกิดขึ้น แต่ร่องรอยของคณะสงฆ์ทั้งสองยังปรากฏให้เห็นใน

พระเมธีธรรมากรณี (ประยูร ธมมจิตโต)

๓๑

การแบ่งเขตปกครองคณะสงฆ์ออกเป็นคณะคามวาสีและคณะ
อรัญวาสี ในสมัยรัตนโกสินทร์ฝ่ายอาณาจักรเคยพยายามรวมมหา
นิกายกับธรรมยุติกนิกายเข้าด้วยกันในระยะเวลาที่ประกาศใช้พระราช
บัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ แต่ความพยายามดัง
กล่าวไม่ประสบผลสำเร็จ

๒. ในยุคต้นกรุงศรีอยุธยาพระสงฆ์ไทยกลุ่มหนึ่งเดินทาง
ไปลังกาและเข้ารับการอุปสมบทใหม่จากพระอุปัชฌาย์ชาวลังกา
แล้วนำพระพุทธศาสนาแบบลังกาลับมาเผยแพร่ในประเทศไทย
ตั้งคณะสงฆ์ใหม่เรียกว่า คณะป่าแก้ว หรือคณะคามวาสีฝ่ายขวา
เหตุการณ์ตอนนี้เทียบได้กับการที่พระวชิรญาณเข้ารับการอุปสมบท
ใหม่จากพระเถระชาวมอญ แล้วนำข้อปฏิบัติเคร่งครัดวินัยแบบ
มอญออกเผยแพร่จนสามารถตั้งคณะธรรมยุติกนิกายขึ้น

๓. ประเด็นหลักที่พระวชิรญาณนำมาเป็นเครื่องจูงใจให้คน
ทั่วไปเห็นด้วยกับการตั้งนิกายสงฆ์ใหม่ก็คือคำกล่าวอ้างที่ว่า พระ
สงฆ์ธรรมยุติกนิกายปฏิบัติตามบทบัญญัติพระวินัยได้ถูกต้องและ
เคร่งครัดกว่าพระสงฆ์มหานิกาย เหตุผลนี้คล้ายกับการที่พระสงฆ์
ลังกาวงศ์เป็นที่ศรัทธามากกว่า พระสงฆ์นิกายเดิมในสมัยพ่อขุน
รามคำแหงมหาราช และข้ออ้างเรื่องความเคร่งวินัยนี้ก็เหตุผล
หลักสนับสนุนการตั้งคณะป่าแก้ว ในสมัยอยุธยา

๔. การแตกนิกายสงฆ์ในประเทศไทยมีสาเหตุมาจากการ
ขาดศีลสามัญญตา คือความรังเกียจว่า พระสงฆ์คณะอื่นไม่ได้
รักษาศีลให้บริสุทธิ์เสมอกันกับพระสงฆ์คณะของตน อันเป็นปัญหา
ทางวินัยซึ่งไม่ใช่เรื่องสำคัญมากถึงขนาดตีความพระธรรมวินัยต่างกัน

หรือถือคัมภีร์พระไตรปิฎกคนละฉบับ ความแตกแยกในเรื่องสำคัญประเภทหลังนี้เรียกว่าการขาด**ทวิภูมิจิต** ซึ่งเป็นเหตุให้พุทธศาสนาแตกแยกเป็น ๒ นิกายใหญ่ คือหินยานและมหายาน

ความเห็นไม่ลงรอยในเรื่องที่ว่า คณะสงฆ์ใดรักษาศีลได้บริสุทธิ์มากกว่ากันเป็นเรื่องที่ปรองดองกันได้เมื่อคณะสงฆ์ทุกฝ่ายรักษาศีล ให้บริสุทธิ์เสมอกัน ในปัจจุบันคณะสงฆ์มหาเถรสมาคมและธรรมยุติกนิกายปฏิบัติตามพระวินัยได้ไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน โอกาสที่นิกายทั้งสองจะรวมกันเพื่อเอกภาพของคณะสงฆ์ไทยจึงมีความเป็นไปได้มากในด้านทฤษฎี แต่ก็มีปัญหามากในด้านปฏิบัติ ดังจะเห็นได้จากปัญหากรณีบทเฉพาะกาลของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งจะกล่าวถึงในบทที่ ๖

บทที่ ๖

การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๗

การจัดโครงสร้างการบริหารและองค์การการปกครองคณะสงฆ์ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้มีการปฏิรูประบบราชการทั้งด้านโครงสร้างและการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อรวบอำนาจการปกครองเข้าสู่ส่วนกลางสำหรับเสริมสร้างเอกภาพของชาติเอาไว้ต่อต้านภัยคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตก พระองค์ได้ปฏิรูปการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ควบคู่ไปกับการปฏิรูปในฝ่ายบ้านเมือง ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างเอกภาพขึ้นภายในคณะสงฆ์ทั้งในด้านการบริหาร การศึกษา การปฏิบัติและการเผยแผ่ธรรม

รูปธรรมแห่งการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ คือ การตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ใน พ.ศ. ๒๔๔๕ พระราชบัญญัติฉบับนี้มีลักษณะเป็นธรรมนูญการปกครองคณะสงฆ์ที่กำหนดโครงสร้างการบริหาร และการจัดองค์การไว้อย่างเป็นระบบ นับเป็นครั้งแรกในประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทยที่มีกฎหมายกำหนดระบอบการปกครองคณะสงฆ์ พระราชบัญญัติฉบับนี้ มีผลบังคับใช้มาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๘

เหตุผลสำคัญประการหนึ่งในการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะ คณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ก็คือความจำเป็นที่รัฐบาลต้องอาศัย คณะสงฆ์โดยเฉพาะคณะสงฆ์ในต่างจังหวัดให้ช่วยจัดการศึกษา ของชาติ ตามโครงการปฏิรูปการศึกษาให้ทันสมัย การที่พระสงฆ์ จะสามารถสนองความต้องการของรัฐบาลในเรื่องนี้ได้จะต้องปฏิรูป การบริหารกิจการคณะสงฆ์ และจัดการให้พระสงฆ์ในต่างจังหวัด อยู่ภายใต้ระบบบริหารเดียวกันเสียก่อน เหตุผลข้อนี้ปรากฏอยู่ใน การประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“ด้วยเมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๑๗ ได้โปรดให้พระราชอาคณะ หลายรูปออกไปจัดการศึกษาตามอารามในหัวเมือง และได้ทรง อารามพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ที่สมเด็จ พระราชาคณะเจ้าคณะใหญ่ให้ทรงรับภาระธุระดำเนินการนั้นใน ฝ่ายสมณะและได้โปรดให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุกาพทรงรับหน้าที่อุดหนุนการนั้นในส่วนหน้าที่เจ้าพนักงานฝ่าย มรวาฬ ความแจ่มอยู่ในประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง ซึ่งได้ ออกเมื่อ ณ วันที่ ๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๗ นั้นแล้ว

พระสงฆ์เถรานุเถระและเจ้าพนักงานในฝ่ายมรวาฬได้ช่วย กันจัดและอำนวยความสะดวกตามพระราชดำริ ด้วยความสามารถและอุตสาหะ อันเป็นที่พอพระราชหฤทัย ได้เห็นผลความสำเร็จในการเล่าเรียน ตลอดจนความเรียบร้อยในการปกครองสังฆมณฑลขึ้นโดยลำดับ มา บัดนี้ทรงพระราชดำริเห็นว่า ถึงเวลาอันสมควรจะตั้งเป็นแบบ แผนการปกครองคณะสงฆ์ให้มั่นคงเรียบร้อยแล้ว

พระเนธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

๓๕

จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ขึ้น เมื่อวันที่ ๑๖ เดือนมิถุนายน ร.ศ. ๑๒๑ ความแจ้งอยู่ในพระราชบัญญัตินั้นแล้ว”

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ พอประมวลโดยสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง หมายถึงการปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร เป็นอำนาจหน้าที่ของพระมหากษัตริย์และมหาเถรสมาคมตามมาตรา ๔ ที่บัญญัติไว้ให้เจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ ตำแหน่ง คือเจ้าคณะใหญ่คณะเหนือ เจ้าคณะใหญ่คณะใต้ เจ้าคณะใหญ่คณะกลาง และเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกนิกาย กับพระราชาคณะที่เป็นรองเจ้าคณะทั้ง ๔ คณะ ทั้งหมดรวม ๘ รูป เป็นมหาเถรสมาคม มีหน้าที่ถวายคำปรึกษาในการพระศาสนา และการปกครองคณะสงฆ์แต่พระมหากษัตริย์ การประชุมวินิจฉัยคดีในที่ประชุมมหาเถรสมาคมตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไปให้ถือเป็นสิทธิขาด ผู้ใดจะอุทธรณ์หรือโต้แย้งต่อไปอีกไม่ได้

พระราชบัญญัตินี้ไม่ได้กล่าวถึงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ทั้งนี้เพราะในเวลาที่ตราพระราชบัญญัตินี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ ตำแหน่ง สมเด็จพระสังฆราชว่างลงภายหลังการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว) ใน พ.ศ. ๒๔๔๒ นับแต่นั้นมาจนสิ้นรัชกาลที่ ๕ ไม่มีการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชอีกเลย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงนิพนธ์ถึงเหตุการณ์ตอนนี้อย่างนี้ว่า

“ในเวลาตั้งพระราชบัญญัตินี้ ว่างสมเด็จพระมหาสมณเจ้า

หรือสมเด็จพระสังฆราชมีเจ้าคณะใหญ่ ๔ รูป เจ้าคณะรอง ๔ รูป คณะใหญ่ทั้ง ๔ นั้นต่างมิได้ขึ้นแก่กัน เมื่อมีกิจอันจะพึงทำร่วมกัน เสนาบดีกระทรวงธรรมการรับพระบรมราชโองการสั่งเจ้าคณะรูปใดมีสมณศักดิ์สูงเสนาบดีก็พุดทางเจ้าคณะรูปนั้นๆ เป็นการก (กรรมการ) ในการประชุมในครั้งนั้น ข้าพเจ้าเป็นการก”๒๔

ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ พระมหากษัตริย์ในฐานะเอกอัคร- ศาสนูปถัมภก ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชด้วย โดยมี มหาเถรสมาคมทำหน้าที่คล้ายกับคณะเสนาบดีที่ทรงปรึกษาฝ่าย การพระศาสนา เสนาบดีกระทรวงธรรมการทำหน้าที่เป็น “ศูนย์ กลาง” การติดต่อประสานงานระหว่างพระมหากษัตริย์กับมหา เถรสมาคม

๒. การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ลักษณะสำคัญ ประการหนึ่งของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ คือ การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคควบขนานไปกับการบริหารราชการแผ่นดินส่วนภูมิภาค กล่าวคือ มีการแบ่ง ส่วนการปกครองคณะสงฆ์ ออกเป็นสังฆมณฑล มีเจ้าคณะมณฑล ที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งจากราชาคณะเป็นผู้ปกครองดูแล กิจการคณะสงฆ์ในสังฆมณฑลนั้น เจ้าคณะมณฑลนี้เทียบได้กับ ข้าหลวงเทศาภิบาลผู้ทำหน้าที่ปกครองประชาชน และบริหาร ราชการแผ่นดินในมณฑลของฝ่ายบ้านเมือง รองจากเจ้าคณะมณฑล ลงมามีเจ้าคณะเมืองหรือจังหวัดที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง รอง จากเจ้าคณะเมืองก็คือเจ้าคณะแขวงหรืออำเภอ เป็นผู้ปกครองเจ้า อาวาสวัดต่าง ๆ

พระเมธีธรรมากรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต)

๓๗

มีข้อควรสังเกตุว่าในพระราชบัญญัติฉบับนี้ มาตรา ๔ กล่าวถึง เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต อันแสดงว่าคณะธรรมยุตซึ่งเคยขึ้นอยู่กับคณะกลางของฝ่ายมหานิกาย ในรัชกาลที่ ๔ ได้แยกเป็นคณะอิสระโดยมีเจ้าคณะใหญ่ปกครองกันเอง เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายมหานิกายไม่มีอำนาจบังคับบัญชา วัดที่สังกัดคณะธรรมยุตเพราะ มาตรา ๓ บัญญัติว่า

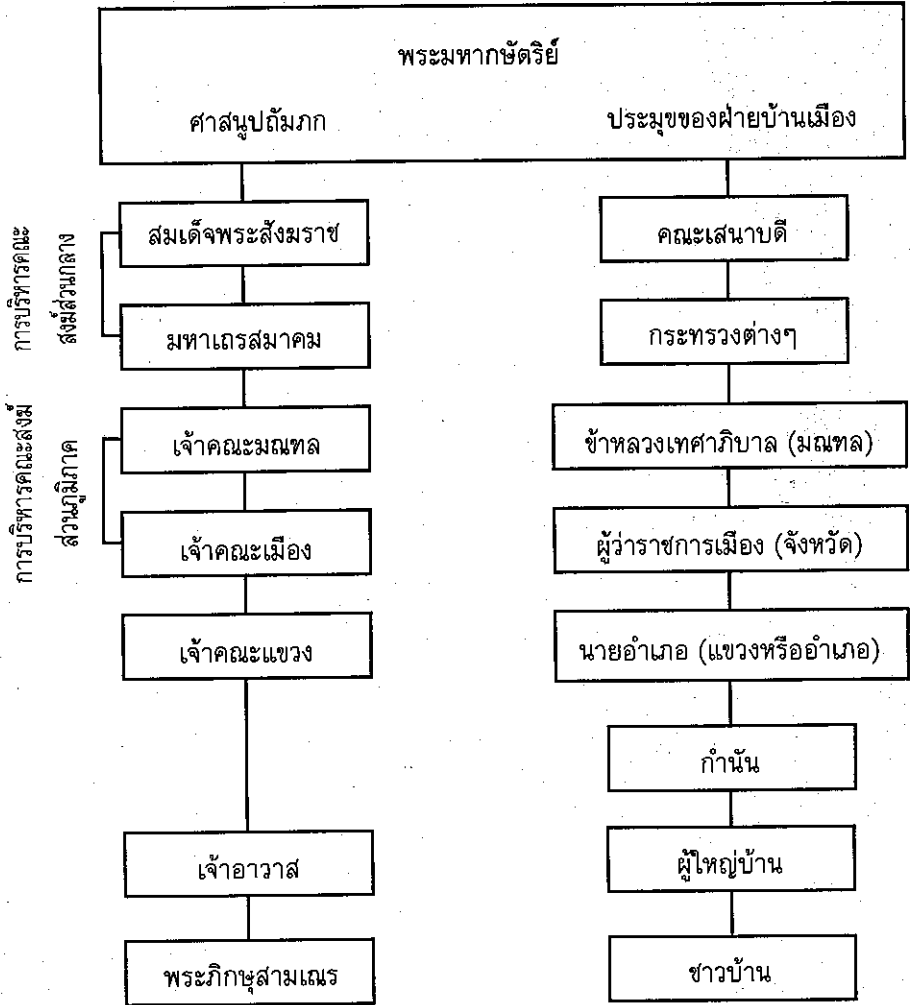
“พระราชบัญญัตินี้ไม่เกี่ยวข้องกับนิกายสงฆ์ กิจและลัทธิเฉพาะในนิกายนั้นๆ ซึ่งเจ้าคณะหรือสังฆนายกในนิกายนั้นได้เคยมีอำนาจว่ากล่าวบังคับมาแต่ก่อนประการใด ก็ให้คงเป็นไปตามเคยทุกประการ”

ข้อความนี้แสดงว่า กฎหมายคณะสงฆ์ฉบับนี้รับรองการแบ่งนิกายของคณะสงฆ์ไทยออกเป็นมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย

ข้อควรสังเกตุประการต่อมาก็คือ การจัดโครงสร้างการบริหาร และการปกครองคณะสงฆ์มีลักษณะคู่ขนานกับโครงสร้างการบริหาร และการปกครองของฝ่ายอาณาจักร ดังเห็นได้จากแผนภูมิต่อไปนี้

๓๘

การปกครองคณะสงฆ์ไทย

ภาพที่ ๕ ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักร และอาณาจักร

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ พระมหากษัตริย์มิได้ทรงปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชเพราะมีการสถาปนาสมเด็จพระมหาสมเด็จ พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสให้ดำรงตำแหน่ง สกลมหาสังฆปริณายก มีอำนาจหน้าที่บัญชาการคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักรใน พ.ศ. ๒๔๕๓ เมื่อได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ขึ้นแล้วเช่นนี้ มหาเถรสมาคมซึ่งทำหน้าที่เป็นที่ทรงปรึกษาของพระมหากษัตริย์ตามความในมาตรา ๔ จึงเป็นอันงดไปโดยนิตินัย ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงอธิบายเป็นเชิงอรรถแห่งมาตรา ๔ พระราชบัญญัติ ลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มีความว่า

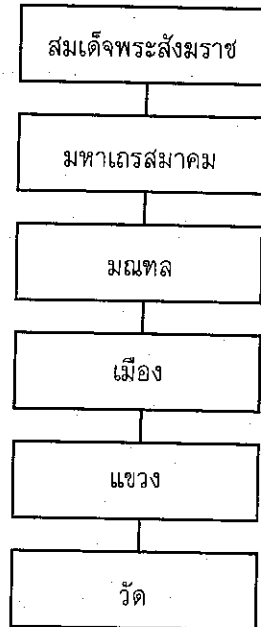
“ในแผ่นดินปรตยุบัน โปรดให้ข้าพเจ้าเป็นผู้บัญชาการคณะสงฆ์ได้ทั่วไป การประชุมตามพระราชบัญญัตินี้ก็ชื่อว่า เป็นอันงดชั่วคราวโดยนัย หรือกล่าวอีกโวหารหนึ่งว่า ยังไม่ถึงคราวเรียกประชุมตามพระราชบัญญัติ ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้ายังบัญชาการอยู่ ข้าพเจ้าปรารถนาจะให้มหาเถรสมาคม คงมียืนอยู่ด้วยประการหนึ่งจึงคงเรียกประชุมและบัญชากิจการอันจะพึงทำเป็นการสงฆ์ในที่ประชุมนั้น”^{๓๐}

ความข้อนี้อันแสดงว่า อำนาจหน้าที่บัญชาการของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ เป็นไปอย่างกว้างขวาง เพราะทรงบัญชาการคณะสงฆ์ได้โดยลำพังพระองค์เอง ส่วนการที่มหาเถรสมาคมยังคงทำหน้าที่เป็นที่ทรงปรึกษาของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ เท่านั้น มิใช่เป็นข้อผูกพันเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติแต่อย่างใด

๔๐

การปกครองคณะสงฆ์ไทย

ในสมัยรัชกาลที่ ๗ และต้นรัชกาลที่ ๘ การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามแบบอย่างนี้ นั่นคือสมเด็จพระสังฆราชทรงบัญชาการคณะสงฆ์โดยลำพังพระองค์เองโดยมีมหาเถรสมาคมทำหน้าที่เป็นกรรมการที่ปรึกษา จนกระทั่งมีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔

ภาพที่ ๖ การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัตนโกสินทร์
รัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗

บทที่ ๗

การปกครองคณะสงฆ์ สมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๘

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ ๘ ใน พ.ศ. ๒๔๗๗ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจอธิปไตยด้านนิติบัญญัติทางรัฐสภา ทรงใช้อำนาจอธิปไตยด้านการบริหารทางคณะรัฐมนตรี และทรงใช้อำนาจอธิปไตยด้านตุลาการทางศาล การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของฝ่ายอาณาจักรครั้งนี้เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดองค์กรปกครองคณะสงฆ์

เนื่องจากคณะรัฐบาลในสมัยนั้นต้องการสร้างความชอบธรรมให้กับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย จึงเห็นความจำเป็นที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ให้มีรูปแบบเป็นประชาธิปไตย ด้วย รัฐบาลจึงได้ดำเนินการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร พระราชบัญญัติฉบับนี้ถือเป็นธรรมนูญการปกครองคณะสงฆ์ฉบับใหม่ที่ออกมาแทนที่พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ รัฐบาล

๔๒

การปกครองคณะสงฆ์ไทย

ได้ออกแถลงการณ์ชี้แจงเหตุผลในการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ให้ประชาชนทราบ มีความตอนหนึ่งว่า

“พระราชบัญญัติคณะสงฆ์นี้ได้รับความเห็นชอบของคณะสงฆ์ และได้ผ่านสภาผู้แทนราษฎรมาแล้วโดยราบรื่น ความสำคัญในพระราชบัญญัติก็คือ ได้จัดการปกครองคณะสงฆ์ให้อนุโลมระบอบการปกครองบ้านเมืองเท่าที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัย”^{๑๑}

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ มีสาระสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ผู้ดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก แต่สมเด็จพระสังฆราชทรงบัญชาการคณะสงฆ์โดยลำพังพระองค์เองไม่ได้ พระองค์ทรงบัญญัติสังฆาณัติโดยคำแนะนำของสังฆสภา ทรงบริหารคณะสงฆ์ทางสังฆมนตรีและทรงพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ทางคณะวินัยธร

อำนาจการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ถูกแบ่งเป็น ๓ ฝ่าย เพื่อการถ่วงดุลอำนาจตามแบบอย่างการปกครองของฝ่ายบ้านเมือง อำนาจทั้งสามนั้นคือ อำนาจนิติบัญญัติที่เรียกว่า สังฆาณัติ อำนาจบริหารการคณะสงฆ์และอำนาจตุลาการหรือที่เรียกว่าอำนาจวินิจฉัยอธิกรณ์ องค์กร ผู้ใช้อำนาจทั้งสามโดยตรง ได้แก่

ก. สังฆสภา สังฆสภาเทียบได้กับรัฐสภาของฝ่ายบ้านเมือง มีอำนาจหน้าที่ในการบัญญัติสังฆาณัติ หรือกฎระเบียบสำหรับใช้ในการบริหาร และการปกครองคณะสงฆ์ สังฆสภาประกอบด้วยสมาชิกไม่เกิน ๔๕ รูป อันได้มาจาก

๑. พระเถระที่มีสมณศักดิ์ตั้งแต่ชั้นธรรมขึ้นไป

๒. พระคณาจารย์เอก

๓. พระเปรียญเอก

มีข้อสังเกตว่า แม้จะมีสังฆสภาแต่ก็ไม่มี การเลือกตั้งทั่วไป สมาชิกสังฆสภาไม่ได้มาจากการลงคะแนนเสียงของพระสงฆ์ทั่วประเทศ พระสงฆ์ผู้มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในมาตรา ๑๑ เป็นสมาชิกสังฆสภาตามลำดับ ดังนี้

(๑) พระราชาคณะตั้งแต่ชั้นธรรมขึ้นไปทุกรูปเป็นสมาชิกสังฆสภา

(๒) ถ้ายังไม่ครบ ๔๕ รูป พระคณาจารย์เอกเป็นสมาชิกสังฆสภาในอันดับถัดไป

(๓) ถ้ายังมีตำแหน่งว่าง พระเปรียญเอกคือผู้สอบได้เปรียญ ๗-๙ เป็นสมาชิกสังฆสภาจนครบจำนวน ๔๕ รูป

สมาชิกสังฆสภาไม่มีวาระการดำรงตำแหน่ง สมาชิกจะพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

(๑) ถึงมรณภาพ

(๒) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ

(๓) ลาออก

(๔) สังฆสภาวินิจฉัยให้ออกโดยคะแนนเสียงเกินกว่าสองในสามของสมาชิกที่มาประชุม

สังฆสภามีอำนาจเลือกสมาชิกสังฆสภาตั้งเป็นคณะกรรมการธิการสามัญหรือคณะกรรมการวิสามัญเพื่อกระทำการกิจการของสังฆสภาหรือพิจารณาสอบสวนกิจการคณะสงฆ์

อย่างไรก็ตาม สังฆสภาไม่มีอำนาจเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจ

คณะสังฆมนตรี และสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งคณะสังฆมนตรีได้โดยไม่ต้องได้รับความเห็นชอบจากสังฆสภา ดังนั้นสังฆสภาและสังฆมนตรีไม่มีการถ่วงดุลย์อำนาจซึ่งกันและกัน

ข. คณะสังฆมนตรี คณะสังฆมนตรีเทียบได้กับคณะรัฐมนตรีของฝ่ายอาณาจักร คือทำหน้าที่เป็นคณะรัฐบาลบริหารกิจการคณะสงฆ์ คณะสังฆมนตรีประกอบด้วยสังฆนายก (เทียบได้กับนายกรัฐมนตรี) และสังฆมนตรีอื่นไม่เกิน ๙ รูป คณะสังฆมนตรีแบ่งงานภายใต้ความรับผิดชอบ ออกเป็น ๔ องค์กร อันเทียบได้กับกระทรวง แต่ละองค์กรมีสังฆมนตรีว่าการและสังฆมนตรีช่วยว่าการเป็นผู้ปกครองดูแลรับผิดชอบ องค์กรทั้งสิ้นได้แก่

๑. องค์กรปกครอง

๒. องค์กรศึกษา

๓. องค์กรเผยแผ่

๔. องค์กรสาธารณูปการ

สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งสังฆนายกและสังฆมนตรี มาตรา ๒๙ กำหนดว่าสังฆนายกต้องเป็นสมาชิกสังฆสภาและสังฆมนตรี ไม่น้อยกว่า ๔ รูปต้องเป็นสมาชิกสังฆสภา

คณะสังฆมนตรีมีวาระดำรงตำแหน่ง ๔ ปี สังฆมนตรีแต่ละรูปจะพ้นจากความเป็นสังฆมนตรี เมื่อ

(๑) ถึงมรณภาพ

(๒) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ

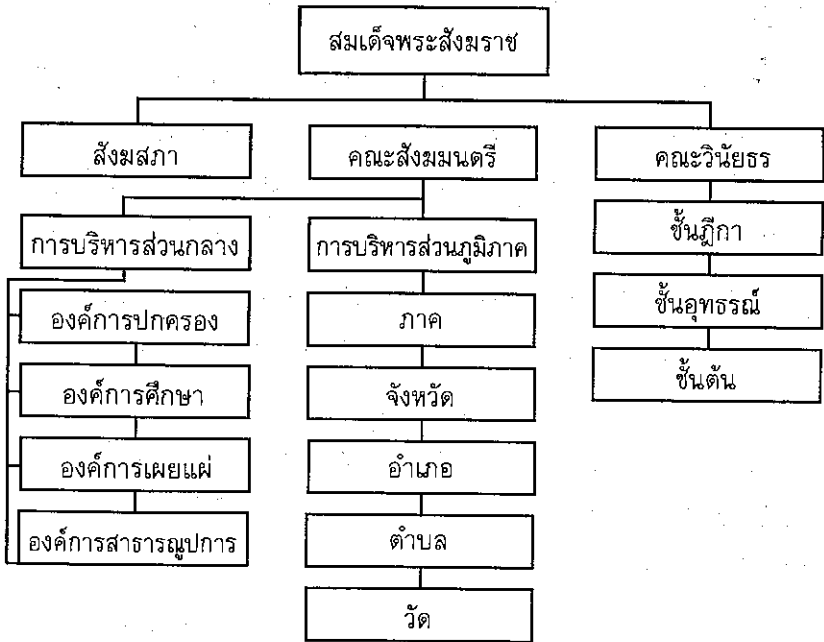
(๓) ลาออก

(๔) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการถวายความเห็นให้ลา

ออก

นอกจากนี้ การปกครองบังคับบัญชาคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค เป็นไปตามสังฆาณัติที่กำหนดให้มีตำแหน่งเจ้าคณะตรวจการภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส ปกครองบังคับบัญชาตลอดทั้งสิ้นไปตามลำดับ

ค. คณะวินัยธร คือ ศาลของพระสงฆ์ มีอำนาจหน้าที่พิจารณา วินิจฉัยคดีความหรืออธิกรณ์ ตีความกฎหมาย สังฆาณัติและระเบียบคณะสงฆ์ต่างๆ คณะวินัยธรแบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ ชั้นฎีกา

ภาพที่ ๗ การปกครองคณะสงฆ์
ตามพ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๔๔

แม้คณะสงฆ์จะมีรูปแบบการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์เป็นประชาธิปไตย ก็ใช้ว่าคณะสงฆ์จะดำเนินการปกครองตนเองได้อย่างเป็นอิสระปราศจากการแทรกแซงและการควบคุมของรัฐ ความสัมพันธ์กับฝ่ายบ้านเมืองยังคงมีอยู่ โดยที่พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชตามคำแนะนำของคณะรัฐมนตรี สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งคณะสังฆมนตรีประธานและรองประธานสังฆสภา โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการลงนามรับสนองพระบัญชา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในฐานะผู้รักษาการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติ มีอำนาจออกกฎกระทรวงเพื่อพิจารณาการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติ นอกจากนี้ ยังมีอำนาจกำหนดวันเปิดประชุมสังฆสภา เสนอเรียกประชุมสังฆสภา สมัยวิสามัญและถวายความเห็นให้สังฆมนตรีลาออกจากตำแหน่ง

มีข้อน่าสังเกตว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้ยุบเลิกมหาเถรสมาคม อันประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ รูป และรองเจ้าคณะใหญ่ ๔ รูป ดังนั้นตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ซึ่งรวมถึงเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกนิกายจึงไม่มีกฎหมายรองรับ วัตถุประสงค์ประการหนึ่งของพระราชบัญญัติฉบับนี้ก็เพื่อรวมคณะสงฆ์มหานิกายและคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายเข้าด้วยกันให้แล้วเสร็จภายในเวลา ๘ ปี นับแต่วันประกาศใช้ ดังที่บัญญัติไว้ในบทเฉพาะกาล มาตรา ๖๐ ว่า

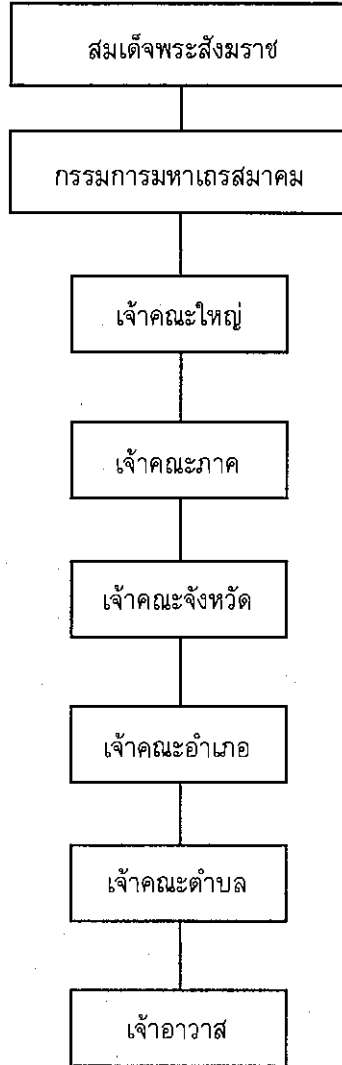
“ก่อนที่จะสังคายนาพระธรรมวินัยให้ครบถ้วนแต่อย่างช้าต้องไม่เกินแปดปีนับแต่วันใช้พระราชบัญญัตินี้ ห้ามมิให้ออกสังฆมาณัติ กติกาสงฆ์ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช กฎกระทรวงหรือ

ระเบียบใดที่จะบังคับให้ต้องเปลี่ยนลัทธิอันได้นิยมนับถือและปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว”

การรวมนิกายสงฆ์ทั้งสองเข้าด้วยกันประสบความสำเร็จล้มเหลว ดังจะเห็นได้ว่าใน พ.ศ. ๒๔๕๐ พระมหาเถรานุเถระฝ่ายธรรมยุติกนิกายจำนวน ๒๒ รูปได้ร่วมลงนามคัดค้านการใช้บทเฉพาะกาลมาตรา ๖๐ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๔๔ เมื่อคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายคัดค้านการรวมนิกายสงฆ์เช่นนั้น^{๓๖} รัฐบาลในสมัยนั้นจึงล้มเลิกความพยายามในการรวมนิกายสงฆ์ไปในที่สุด ยิ่งไปกว่านั้นความแตกแยกระหว่างนิกายทั้งสองปรากฏเด่นชัดมากยิ่งขึ้นในพ.ศ. ๒๔๕๒ เพราะคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายได้รื้อฟื้นตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตซึ่งเคยบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ เพื่อให้มีอำนาจปกครองบังคับบัญชาคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายทั้งหมด และยังได้แยกการปกครองคณะสงฆ์ธรรมยุตส่วนภูมิภาคออกไปดำเนินการปกครองตนเอง โดยไม่ยอมขึ้นตรงต่อสายการบังคับบัญชาของเจ้าคณะฝ่ายมหานิกาย

เพราะเหตุการณดังกล่าวมา ความพยายามที่จะรวมนิกายสงฆ์ทั้งสองจึงไม่ประสบผลสำเร็จตลอดเวลา ๒๐ ปีที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๔๔ มีผลใช้บังคับ นอกจากจะไม่มีกรรวมนิกายสงฆ์ทั้งสองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว คณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายยังได้แยกการปกครองตนเองออกไปจนทำให้ดูเหมือนว่าคณะสงฆ์แตกความสามัคคี รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เห็นว่าความแตกสามัคคีได้บั่นทอนประสิทธิภาพในการบริหารกิจการ

คณะสงฆ์และความแตกแยกนี้เกิดขึ้นเพราะมีการแบ่งแยกอำนาจการปกครองเพื่อถ่วงดุลกันตามระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงถือเป็นความชอบธรรมในการยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ และประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

ภาพที่ ๘ การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

บทที่ ๘

การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

การจัดโครงสร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ การตราพระราชบัญญัติฉบับนี้เกิดจากความต้องการของรัฐบาลในสมัยนั้น ซึ่งมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีที่มุ่งปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับนโยบายการปกครองประเทศของจอมพลสฤษดิ์ ที่นิยมการรวบอำนาจการตัดสินใจเด็ดขาดไว้กับผู้นำที่เข้มแข็ง จอมพลสฤษดิ์เห็นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่กำหนดให้มีการถ่วงดุลอำนาจกันนั้นนำมาซึ่งความล่าช้าและความขาดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ดังนั้นจึงเห็นว่าการแยกอำนาจบัญชาการคณะสงฆ์ออกเป็น ๓ ทาง คือ สังกศภาคคณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๔๔ เป็นระบบที่มีผลบั่นทอนประสิทธิภาพในการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ให้ต้องประสบอุปสรรคและล่าช้า

ด้วยเหตุผลดังกล่าว คณะรัฐมนตรีจึงได้ลงมติแต่งตั้งคณะกรรมการร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่ขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๐๓^๑ เมื่อคณะกรรมการทำงานสำเร็จ รัฐบาลจึงได้ตราพระราช

พระเมธีธรรมากรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

๕๑

บัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภา
ร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภา เหตุผลในการประกาศใช้พระราช
บัญญัติฉบับนี้คือ

“โดยที่การจัดดำเนินการกิจการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันแบ่ง
แยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่
เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบัน และโดยระบบเช่นว่านั้นเป็นผล
บั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินการจึงสมควรแก้ไขปรับ
ปรุงเสียใหม่ ให้สมเด็จพระสังฆราช องค์สกลมหาสังฆปริณายก
ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมาย
และพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา”

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ พอ
สรุปได้ดังนี้

๑. ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ซึ่งหมาย
รวมถึงการยกเลิกสังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ส่วน
อำนาจที่องค์กรทั้งสามเคยเป็นผู้ใช้แยกจากกันให้สมเด็จพระสังฆราช
และมหาเถรสมาคมเป็นผู้ใช้

๒. ผลที่ตามมาก็คือ การยกเลิกตำแหน่งประธานสังฆสภา
สังฆนายก และประธานคณะวินัยธร อำนาจหน้าที่ของตำแหน่งทั้ง
สามถูกรวมกันเข้าและมอบให้ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม
เป็นผู้ใช้

๓. อำนาจสูงสุดในการบังคับบัญชาคณะสงฆ์เป็นของสมเด็จพระ
สังฆราช ผู้ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ใน ๒ ตำแหน่ง คือ

๓.๑ โดยตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก หรือประมุขสงฆ์ไทย

ทรงบัญชาการคณะสงฆ์เอง และทรงรับผิดชอบเองตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๘ และ

๓.๒ โดยตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคม ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ร่วมกับมหาเถรสมาคม ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๙ และมาตรา ๑๘

๔. มหาเถรสมาคม ประกอบด้วย

๔.๑ สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช

๔.๒ สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง ปัจจุบันมีสมเด็จพระราชาคณะทั้งสิ้น ๘ รูป

๔.๓ พระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่ต่ำกว่าสี่รูปและไม่เกินแปดรูปเป็นกรรมการอยู่ในตำแหน่งคราวละ ๒ ปี ตามปกติสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งกรรมการครบทั้ง ๘ รูป จึงทำให้จำนวนกรรมการมหาเถรสมาคมแต่ละชุดมี ๑๗ รูป อันประกอบด้วยสมเด็จพระราชาคณะ ๘ รูป กรรมการที่สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง ๘ รูป และสมเด็จพระสังฆราชในฐานะประธานกรรมการ ๑ รูป

๕. อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๘ มีความว่า

“มาตรา ๑๘ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย เพื่อการนี้ให้มีอำนาจตรากฎมหาเถร

พระเมธีธรรมากรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

๕๓

สมาคมออกข้อบังคับ วางระเบียบหรือออกคำสั่งโดยไม่ขัดหรือ
แย้งกับกฎหมายและพระธรรมนูญใช้บังคับได้”

จะเห็นได้ว่า อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมตามมาตรานี้มี
ความหมายกว้างขวางมาก เพราะถ้าพิจารณาเทียบเคียงกับอำนาจ
หน้าที่ของสังฆสภา คณะสังฆมนตรีและคณะวินัยธรรตามที่บัญญัติ
แยกอำนาจกันไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ แล้วจะ
พบว่าอำนาจหน้าที่ต่างๆ ทั้งสามส่วนนั้นได้รวมกันเป็นอำนาจ
หน้าที่ของมหาเถรสมาคม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ อำนาจหน้าที่ของ
สังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธรในพระราชบัญญัติคณะ
สงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้รวมกันเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถร
สมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

ฉะนั้น อำนาจหน้าที่ “ปกครองคณะสงฆ์” ของมหาเถรสมาคม
ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๘ นี้ จึงมิได้หมายถึงเฉพาะอำนาจหน้าที่
ที่บริหารการคณะสงฆ์ของคณะสังฆมนตรีเท่านั้น แต่ยังหมายถึง
อำนาจหน้าที่ตราสั่งมาณัติของสังฆสภาและอำนาจหน้าที่พิจารณา
วินิจฉัยอธิการณ์ของคณะวินัยธรชั้นฎีกาอีกด้วย

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ นี้มีผลใช้บังคับเป็นเวลา
นานถึง ๓๐ ปี จึงมีการแก้ไขเพิ่มเติมใน พ.ศ. ๒๕๓๕ เมื่อรัฐบาลได้
ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยคำ
แนะนำและยินยอมของสภานิติบัญญัติแห่งชาติในฐานะรัฐสภา
พระราชบัญญัติฉบับหลังนี้เพียงแก้ไขเพิ่มเติมรายละเอียดปลีกย่อย
ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ไม่มีการปรับเปลี่ยนโครง
สร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์แต่อย่างใด ความข้อนี้

๕๔

การปกครองคณะสงฆ์ไทย

ปรากฏชัดเจนอยู่ในเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ คือ

“...โดยที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้ว สมควรปรับปรุงบทบัญญัติว่าด้วยการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช การแต่งตั้งถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุ อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติหน้าที่ของมหาเถรสมาคม การปกครอง การสละสมณเพศของคณะสงฆ์และคณะสงฆ์อื่น วัด การดูแลรักษาวัด ทรัพย์สินของวัด และศาสนสมบัติกลาง ตลอดจนปรับปรุงบทกำหนดโทษให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้”

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติว่าด้วยการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชและอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมไว้ ดังนี้

๑. มาตรา ๗ กำหนดให้คณะสงฆ์ไทยมีสมเด็จพระสังฆราชเพียงองค์เดียว ในกรณีที่ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลง พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระสังฆราช คำว่า “สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์” หมายความว่า สมเด็จพระราชาคณะที่ได้รับสถาปนาเป็นพระราชาคณะชั้นสมเด็จก่อนสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่น

๒. มาตรา ๑๒ เพิ่มจำนวนกรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งจากไม่เกินแปดรูปเป็นไม่เกินสิบ

พระเมธีธรรมากรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

๕๕

สองรูป ดังนั้น คณะกรรมการมหาเถรสมาคมในปัจจุบันมีกรรมการทั้งสิ้น ๒๑ รูป ประกอบด้วย

สมเด็จพระราชาคณะผู้เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง ๘ รูป

กรรมการที่สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง ๑๒ รูป

และสมเด็จพระสังฆราชในฐานะประธานกรรมการ ๑ รูป

๓. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๑๕ ตีร กำหนดอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมไว้ชัดเจนกว่าที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ดังนี้

“มาตรา ๑๕ ตีร มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม

(๒) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร

(๓) ควบคุมและส่งเสริมการศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์

(๔) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา

(๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้ หรือกฎหมายอื่น

เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุ รูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการ ตามมาตรา ๑๔ เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้”

อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

๕๖

การปกครองคณะสงฆ์ไทย

(ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เกี่ยวข้องกับการควบคุมและส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจหน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ ๔ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ อาจกล่าวได้ว่ามหาเถรสมาคมในปัจจุบันมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ ๖ ประเภท คือ

๑) การปกครอง	๒) การศาสนศึกษา
๓) การศึกษาสงเคราะห์	๔) การเผยแผ่
๕) การสาธารณูปการ	๖) การสาธารณสงเคราะห์

ถ้าตัดข้อ ๓ และข้อ ๖ ออกไป ที่เหลืออีก ๔ ข้อก็คืองานในความรับผิดชอบของสังฆมนตรีแห่งองค์การทั้งสิ้นตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ นั่นเอง

การบริหารงานของมหาเถรสมาคม เป็นไปในลักษณะที่ว่าการกรรมการทั้งหมดรวมกันรับผิดชอบงานทั้ง ๖ ประเภท โดยไม่มีการแบ่งเป็น “กระทรวง” ให้ชัดเจน แล้วมอบหมายให้กรรมการรูปใดรูปหนึ่งทำหน้าที่เป็น “รัฐมนตรี” เพื่อกำกับดูแลเป็นการเฉพาะ

อย่างไรก็ตาม ที่กล่าวมานั้นเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ในส่วนที่เกี่ยวกับการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ส่วนประเด็นที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจทั้งสามคือ นิติบัญญัติ บริหารและตุลาการของมหาเถรสมาคมมีการแก้ไขเล็กน้อย

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงการใช้อำนาจทั้งสามของมหาเถรสมาคมตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

๕๗

๑. อำนาจนิติบัญญัติของมหาเถรสมาคม ในฐานะที่ปฏิบัติหน้าที่ของสังฆสภา มหาเถรสมาคมจึงมีอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติ ดังนี้

- ๑.๑ ตรากฎมหาเถรสมาคม
- ๑.๒ ออกข้อบังคับมหาเถรสมาคม
- ๑.๓ วางระเบียบมหาเถรสมาคม
- ๑.๔ ออกคำสั่งมหาเถรสมาคม
- ๑.๕ มีมติมหาเถรสมาคม
- ๑.๖ ออกประกาศมหาเถรสมาคม

๒. อำนาจบริหารของมหาเถรสมาคม โดยที่อำนาจการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสังฆมนตรีเดิมได้ตกเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ดังนั้นมหาเถรสมาคมจึงมีอำนาจหน้าที่ด้านการบริหาร ดังต่อไปนี้

- ๒.๑ จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์
- ๒.๒ จัดแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค
- ๒.๓ จัดตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค
- ๒.๔ แต่งตั้งและถอดถอนผู้ปกครองคณะสงฆ์

เนื่องจากปริมาณงานในความรับผิดชอบของมหาเถรสมาคมมีมากเกินไปที่กรรมการมหาเถรสมาคมจะดำเนินการให้สำเร็จ ลุล่วงอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ มหาเถรสมาคมได้ออกกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๐๖ ว่าด้วยระเบียบการประชุมมหาเถรสมาคม ให้อำนาจมหาเถรสมาคมแต่งตั้งคณะกรรมการหรืออนุกรรมการช่วยงานมหาเถรสมาคมในลักษณะเดียวกับกรรมการเฉพาะกิจเป็นกรรมการประจำหรือชั่วคราวก็ได้ ในการ

๕๘

การปกครองคณะสงฆ์ไทย

แต่งตั้งคณะกรรมการหรืออนุกรรมการนี้ กรรมการมหาเถรสมาคม รูปใดรูปหนึ่งเป็นประธานโดยตำแหน่ง คณะกรรมการหรืออนุกรรมการมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการตามที่ได้รับมอบหมายจากมหาเถรสมาคมในปัจจุบันมีคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการที่มหาเถรสมาคมแต่งตั้งหลายคณะ เช่น

- คณะกรรมการการศึกษาของสงฆ์
- คณะกรรมการอำนวยการพระธรรมทูต
- คณะอนุกรรมการร่างกฎหมายมหาเถรสมาคม
- คณะอนุกรรมการร่างกฎนิคหกรรม
- คณะอนุกรรมการศูนย์ควบคุมไปต่างประเทศของพระภิกษุสามเณร (ศตภ.)
- คณะอนุกรรมการจัดตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์และศึกษาสงเคราะห์

อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๕ ให้อำนาจมหาเถรสมาคมแต่งตั้งคณะกรรมการหรืออนุกรรมการเพื่อช่วยงานมหาเถรสมาคม ดังนี้

“มาตรา ๑๕ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ตามมติมหาเถรสมาคม ประกอบด้วยพระภิกษุหรือบุคคลอื่นจำนวนหนึ่ง มีหน้าที่พิจารณาถ้อยแถลงเรื่องที่จะเสนอต่อมหาเถรสมาคมและปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมาย โดยขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม”

บทเฉพาะกาลของพระราชบัญญัติฉบับนี้ กำหนดให้ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการหรืออนุกรรมการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

พ.ศ. ๒๕๐๕ หรือตามกฎหมายมหาเถรสมาคมยังคงดำรงตำแหน่ง หรือปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจนครบวาระการดำรงตำแหน่งหรือจนกว่า มหาเถรสมาคมจะมีมติเป็นประการอื่น

ส่วนการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคเป็น ไปตามความในมาตรา ๒๒ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่กำหนด ตำแหน่งพระสังฆาธิการ หรือผู้ปกครองคณะสงฆ์ตาม ลำดับชั้นดังต่อไปนี้

- เจ้าคณะภาค
- เจ้าคณะจังหวัด
- เจ้าคณะอำเภอ
- เจ้าคณะตำบล
- เจ้าอาวาส

มีข้อน่าสังเกตว่า ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ ๔ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะ ใหญ่คณะเหนือ เจ้าคณะใหญ่คณะใต้ เจ้าคณะใหญ่คณะกลาง และ เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกนิกาย ซึ่งเคยรวมกันเป็นมหาเถรสมาคม ตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ต่อมาตำแหน่งทั้งสี่ได้ถูกยกเลิกโดยพระราชบัญญัติคณะ สงฆ์ พ.ศ. ๒๕๔๔ ทั้งนี้เพื่อรวมคณะสงฆ์มหานิกายกับคณะธรรม- ยุติกนิกายเข้าด้วยกัน ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ไม่มีมาตราใดกล่าวถึงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ทั้งสี่ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ไม่มีตำแหน่งดังกล่าวอยู่ในการจัดองค์กรการปกครอง คณะสงฆ์ปัจจุบัน ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ทั้งสี่ยังคงมีอยู่ และนั่นก็ หมายถึงว่า คณะสงฆ์มหานิกายกับคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายยัง

แยกกันปกครองอย่างเป็นอิสระจากกันภายใต้รัฐบาลสงฆ์เดียวกัน คือมหาเถรสมาคม คณะสงฆ์ไทยจึงเปรียบเหมือนกับมังกรสองตัว ที่มีหัวเดียวกัน

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ คณะสงฆ์มหา นิกายและคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายมีองค์กรปกครองสูงสุดร่วมกัน คือ มหาเถรสมาคม กรรมการมหาเถรสมาคมครึ่งหนึ่งมาจากคณะ มหานิกาย และที่เหลืออีกครึ่งหนึ่งมาจากคณะธรรมยุติกนิกาย ทั้งหมดรวมกันเป็นกรรมการมหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ปก ครองคณะสงฆ์ตามกฎหมาย ดังนั้น ในระดับมหาเถรสมาคมเป็น การปกครองร่วมกันโดยถือนโยบายเดียวกันแต่แยกปกครองใน ระดับต่ำกว่ามหาเถรสมาคม ดังจะเห็นได้จากกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๐๖ ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ข้อ ๔ มีความว่า

“การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนทุกชั้น ให้มีเจ้าคณะมหา นิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุ สามเณรในนิกายนั้น ๆ”

ข้อนี้หมายความว่า ในขณะที่คณะสงฆ์มหานิกายแบ่งสาย การปกครอง บังคับบัญชาเป็นเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้า คณะอำเภอ เจ้าคณะตำบลและเจ้าอาวาสฝ่ายมหานิกายปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายก็แบ่ง สายการปกครองทุกตำแหน่ง ตั้งแต่เจ้าคณะภาคถึงเจ้าอาวาสฝ่าย ธรรมยุตปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตคู่ขนานกันไป

แม้ว่าพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ จะไม่ได้กล่าวถึง

ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ไว้ก็จริง แต่กฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๐๖ ข้อ ๖ ได้เพิ่มตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่เข้ามาในองค์การปกครองคณะสงฆ์ และมีการแต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่เรื่อยมาจนกระทั่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้บัญญัติให้มีตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ไว้ดังนี้

“มาตรา ๒๐ ทวิ เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ให้มีเจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์

การแต่งตั้งและการกำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม”

เจ้าคณะใหญ่ปกครองบังคับบัญชาเจ้าคณะภาค แบ่งออกเป็นเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายมหานิกายและเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุตมีอำนาจบังคับบัญชาสูงสุดในคณะสงฆ์แต่ละนิกาย ในสายการบังคับบัญชาเจ้าคณะใหญ่ยังต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคมแต่ในทางปฏิบัติเจ้าคณะใหญ่มักเป็นกรรมการมหาเถรสมาคมอีกตำแหน่งหนึ่ง เจ้าคณะใหญ่ทั้งห้ามีเขตการปกครองดังนี้

(๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๑, ๒, ๓, ๑๓, ๑๔ และ ๑๕

(๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๔, ๕, ๖ และ ๗

(๓) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๑๖, ๑๗ และ ๑๘

(๔) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปก

ครอง คณะสงฆ์มหานิกาย ภาค ๘, ๙, ๑๐, ๑๑ และ ๑๒

(๕) **เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต** ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ธรรมยุตทุกภาค

เขตการปกครองคณะสงฆ์ทั้ง ๑๘ ภาค ประกอบด้วยจังหวัดต่างๆ ดังนี้

ภาค ๑ มี ๔ จังหวัด คือ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ

ภาค ๒ มี ๓ จังหวัด คือ พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง และสระบุรี

ภาค ๓ มี ๔ จังหวัด คือ ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท และอุทัยธานี

ภาค ๔ มี ๔ จังหวัด คือ นครสวรรค์ กำแพงเพชร พิจิตร และเพชรบูรณ์

ภาค ๕ มี ๔ จังหวัด คือ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก และอุตรดิตถ์

ภาค ๖ มี ๕ จังหวัด คือ ลำปาง พะเยา เชียงราย แพร่ และน่าน

ภาค ๗ มี ๓ จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลำพูน และ แม่ฮ่องสอน

ภาค ๘ มี ๔ จังหวัด คือ อุตรธานี หนองคาย เลย และสกลนคร

ภาค ๙ มี ๔ จังหวัด คือ ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และร้อยเอ็ด

ภาค ๑๐ มี ๕ จังหวัด คือ อุบลราชธานี ยโสธร มุกดาหาร ศรีสะเกษ และนครพนม

ภาค ๑๑ มี ๔ จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และ

สุรินทร์

ภาค ๑๒ มี ๓ จังหวัด คือ ปราจีนบุรี นครนายก ฉะเชิงเทรา

ภาค ๑๓ มี ๔ จังหวัด คือ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด

ภาค ๑๔ มี ๔ จังหวัด คือ นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี
และสมุทรสาคร

ภาค ๑๕ มี ๔ จังหวัด คือ ราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม
และประจวบคีรีขันธ์

ภาค ๑๖ มี ๓ จังหวัด คือ นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี
และชุมพร

ภาค ๑๗ มี ๕ จังหวัด คือ ภูเก็ต ตรัง พังงา กระบี่ และระนอง

ภาค ๑๘ มี ๖ จังหวัด คือ สงขลา พัทลุง สตูล ปัตตานี ยะลา
และนราธิวาส

๓. อำนาจตุลาการของมหาเถรสมาคม การพิจารณา
วินิจฉัยอธิการณ์หรือคดีความในคณะสงฆ์ซึ่งเดิมเคยเป็นอำนาจหน้า
ที่ของคณะวินัยธร ได้ตกเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม
ตามความพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๕ ที่
บัญญัติให้มหาเถรสมาคม มีอำนาจ ตรากฎหมายมหาเถรสมาคม
กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติเพื่อให้การลงนิกหกรรม
หรือการลงโทษเป็นไปโดยถูกต้องสะดวกรวดเร็วและเป็นธรรม
มหาเถรสมาคมอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๕ แห่งพระ
ราชบัญญัติฉบับนี้ได้ตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๒๑
ว่าด้วยการลงนิกหกรรม กฎหมายมหาเถรสมาคมนี้แบ่งอำนาจการ
พิจารณาวินิจฉัยอธิการณ์ ออกเป็น ๓ ชั้น คือ

๓.๑ การพิจารณาชั้นต้น เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสที่พระภิกษุผู้ถูกฟ้องสังกัดอยู่ ถ้าผู้ถูกฟ้องเป็นเจ้าอาวาสวัดหรือเจ้าคณะก็ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะหรือผู้ปกครองคณะสงฆ์เหนือขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง

๓.๒ การพิจารณาชั้นอุทธรณ์ เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะหรือผู้ปกครองเหนือขึ้นไปกว่าเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะผู้พิจารณาในชั้นต้น

๓.๓ การพิจารณาชั้นฎีกา เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมในการลงนิคหกรรมไม่ว่าในกรณีใดให้เป็นอันถึงที่สุด ในกรณีนี้มหาเถรสมาคมมีอำนาจเช่นเดียวกับคณะวินัยธรชั้นฎีกา แต่มหาเถรสมาคมมีอำนาจมากกว่าคณะวินัยธรชั้นฎีกา ตรงที่มีอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารอยู่ในมือด้วยและในบางกรณี มหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัยหรือออกคำสั่งโดยไม่ต้องผ่านการพิจารณาชั้นต้นและชั้นอุทธรณ์ โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่ว่า

“มาตรา ๒๗ พระภิกษุรูปใดต้องคำวินิจฉัยให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้นหรือประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิม หรือไม่สังกัดอยู่วัดใดวัดหนึ่งกับทั้งไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง มหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัยและมีคำสั่งให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้

พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามความในวรรคก่อน ต้องสึกภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น”

อย่างไรก็ตาม ความในมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ นี้ได้ถูกยกเลิกไปโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา ๒๗ เมื่อพระภิกษุใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(๑) ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ ให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น

(๒) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิม

(๓) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง

(๔) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

ให้ภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายเถรสมาคม

พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสอง ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น”

มาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ไม่ได้ให้อำนาจมหาเถรสมาคมในอันที่จะวินิจฉัยหรือออกคำสั่งให้พระภิกษุผู้มีความผิดด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่งใน ๔ กรณีข้างบนต้องสละสมณเพศ แต่มาตรา ๒๗ นี้ให้อำนาจมหาเถรสมาคมตรากฎหมายเถรสมาคมเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการจัดการให้พระภิกษุผู้มีความผิดตามกรณีข้างบนสละสมณเพศ คำวินิจฉัยให้สละสมณเพศไม่จำเป็นต้องออกมาจากมหาเถรสมาคม แต่คำวินิจฉัยนั้นต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดไว้ในกฎหมายเถรสมาคม

ยิ่งไปกว่านั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๑๕ จัดว่าให้อำนาจมหาเถรสมาคมตรากฎมหาเถรสมาคม เพื่อควบคุมความประพฤติของพระภิกษุสามเณร ดังนี้

“มาตรา ๑๕ จัดว่า เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยและเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจะตรากฎมหาเถรสมาคม เพื่อกำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครองสำหรับพระภิกษุและสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองของคณะสงฆ์ก็ได้

พระภิกษุและสามเณรที่ได้รับโทษตามวรรคหนึ่งถึงขั้นให้สละสมณเพศ ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันทราบคำสั่งลงโทษ” ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร การที่ฝ่ายรัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ออกบังคับใช้ได้เป็นประจักษ์พยานอย่างดีที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักร ด้วยการออกพระราชบัญญัติฉบับนี้ รัฐบาลได้ชี้ข้อว่าให้การอุปถัมภ์แก่คณะสงฆ์ ทั้งนี้ เพราะคณะสงฆ์ไม่มีอำนาจลงโทษพระภิกษุผู้ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยขั้นร้ายแรงและไม่ยอมสละสมณเพศ ทั้งไม่มีอำนาจลงโทษผู้ใส่ความคณะสงฆ์ หากคณะสงฆ์ปล่อยไว้ย่อมจะนำความเสื่อมเสียมาสู่วงการคณะสงฆ์ ในกรณีนี้คณะสงฆ์จำจะต้องพึ่งอำนาจรัฐเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระธรรมวินัยและความบริสุทธิ์แห่งพระศาสนา ดังจะเห็นได้จากมาตรา ๔๒, ๔๓ และ ๔๔ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งถูกยกเลิกไปแล้วโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ให้ใช้มาตราต่อไปนี้แทน

มาตรา ๔๒ ผู้ใดมิได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ หรือถูกถอดถอนจากความเป็นพระอุปัชฌาย์ตามมาตรา ๒๓ แล้ว กระทำการบรรพชาอุปสมบทแก่บุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา ๔๔ ผู้ใดพ้นจากความเป็นพระภิกษุเพราะต้องปาราชิกมาแล้วไม่ว่าจะมีคำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ หรือไม่ก็ตาม แต่มารับบรรพชาอุปสมบทใหม่โดยกล่าวความเท็จหรือปิดบังความจริงต่อพระอุปัชฌาย์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา ๔๔ ทวิ ผู้ใดหมิ่นประมาท ดูหมิ่น หรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายสมเด็จพระสังฆราช ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๔๔ ตริ ผู้ใดใส่ความคณะสงฆ์หรือคณะสงฆ์อื่นอันอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียหรือความแตกแยก ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

มาตราเหล่านี้แสดงถึงการที่คณะสงฆ์ไทยได้รับการคุ้มครองป้องกันจากอำนาจรัฐ

แม้ว่ามหาเถรสมาคมมีอำนาจปกครองคณะสงฆ์อย่างเต็มที่ข้อนี้ไม่ได้หมายความว่าคณะสงฆ์มีอิสระจากการควบคุมของกลไกของรัฐ อำนาจฝ่ายรัฐสามารถตรวจสอบและควบคุมการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้ตลอดเวลาในนามของการอุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา ดังจะเห็นได้จากข้อความบางมาตราแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ดังต่อไปนี้

(๑) พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้ง

สถาปนา และถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุในคณะสงฆ์

(๒) พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ผู้ทรงเป็นประธานกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง

(๓) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศนามสมเด็จพระราชาคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชในกรณีที่ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลง

(๔) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และมีอำนาจออกกฎกระทรวงเกี่ยวกับการสร้างวัด การบริหารศาสนสมบัติของวัด และวางระเบียบการปกครองคณะสงฆ์จันนิกาย และอนัมนิกาย

(๕) ในการแต่งตั้งและถอดถอนกรรมการมหาเถรสมาคม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

(๖) กรรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร ทั้งนี้ เพราะอธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง และกรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม

บทที่ ๙

บทสรุปและวิเคราะห์

จากการศึกษาพัฒนาการของการปกครองคณะสงฆ์ไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน เราพบว่ารูปแบบการจัดโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์แต่ละสมัยคล้ายตามแบบอย่างการปกครองบ้านเมืองในสมัยนั้นๆ กล่าวคือ ในสมัยสุโขทัยที่มีการปกครองในระบอบพ่อขุน คณะสงฆ์มีพระสังฆราชหลายองค์ แต่ละองค์ขึ้นตรงต่อพ่อขุนหรือพระมหากษัตริย์ในลักษณะเดียวกับที่เจ้าประเทศราชขึ้นตรงต่อพ่อขุน

ในสมัยอยุธยาที่พระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทรงเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจการปกครอง สมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นสกลมหาสังฆปริณายกคือประมุขสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร ทรงบังคับบัญชาเจ้าคณะใหญ่ทั้งสามคือเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวาและเจ้าคณะอรัญวาสีซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ในหัวเมืองต่างๆ

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๔ รูปแบบของการปกครองบ้านเมืองดำเนินตามแบบอยุธยา การ

ปกครองคณะสงฆ์สมัยนี้ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงมากนัก นอกจากเพิ่มตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่จากที่เคยมีสามตำแหน่งเป็นสี่ตำแหน่ง ได้แก่ เจ้าคณะเหนือ เจ้าคณะกลาง เจ้าคณะใต้ และเจ้าคณะอรัญวาสี เจ้าคณะใหญ่ทุกรูปอยู่ภายใต้การปกครองบังคับบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินและการปกครองคณะสงฆ์ มีการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ซึ่งกำหนดให้เจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ รูปและรองเจ้าคณะใหญ่อีก ๔ รูป รวมกันเป็นมหาเถรสมาคม ทำหน้าที่คล้ายคณะเสนาบดีที่ทรงปรึกษาฝ่ายการพระศาสนาของมหากษัตริย์ผู้ทรงปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช แต่ในสมัยรัชกาลที่ ๖ และที่ ๗ สมเด็จพระสังฆราชทรงบัญชาการคณะสงฆ์ด้วยพระองค์เองโดยมีมหาเถรสมาคมเป็นกรรมการที่ปรึกษา

ในสมัยรัชกาลที่ ๘ เมื่อการปกครองบ้านเมืองได้เปลี่ยนเป็นระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ กำหนดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์เป็นประชาธิปไตย สมเด็จพระสังฆราชต้องทรงบัญชาการคณะสงฆ์ผ่านทางสังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร

เมื่อถึงรัชกาลปัจจุบัน ในยุคที่รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ใช้ระบอบการปกครองแบบรวบอำนาจเบ็ดเสร็จ รัฐบาลได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับรูปแบบการปก

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

๗๑

ครองบ้านเมือง ด้วยการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่มอบอำนาจการปกครองบังคับบัญชาคณะสงฆ์ไว้กับมหาเถรสมาคมอันมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธานพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ฉบับนี้ยังมีผลบังคับใช้มาจนถึงปัจจุบัน

จากภาพรวมที่เสนอมานั้นพอสรุปได้ว่า การรับและเลิกใช้รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์แต่ละครั้ง ล้วนเป็นผลจากความริเริ่มและความพยายามของอำนาจรัฐ คณะสงฆ์มีสิทธิใช้รูปแบบการปกครองตนเองที่ไม่ขัดหรือแย้งกับระบอบการปกครองของฝ่ายอาณาจักรในยุคนั้นๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือคณะสงฆ์มีปกติคล้อยตามกฎหมายบ้านเมือง ทั้งนี้เพราะมีพุทธพจน์สนับสนุนเท่าที่ดังกล่าวไว้ว่า “อนุชานามิ ภิกฺขเว ราชนํ อนุวตฺติตฺตํ ภิกฺษุทํหฺลหาย เรา อนุญฺญาตให้คฺล้อยตามพระราชา”^{๑๑}

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงมีมติว่า เนื่องจากพระสงฆ์ต้องเคารพกฎหมายบ้านเมือง พระสงฆ์จึงต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ พระองค์ทรงนิพนธ์ไว้ว่า

“ภิกษุสงฆ์ แม้มีพระวินัยเป็นกฎหมายสำหรับตัวอยู่ส่วนหนึ่งแล้ว ก็ยังต้องอยู่ในใต้อำนาจแห่งกฎหมายฝ่ายอาณาจักรอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งตราไว้เฉพาะหรือเพื่อคนทั่วไปและยังควรอนุวัตจารีตของบ้านเมืองอันไม่ขัดต่อกฎหมายสองประเภทนั้นอีก

สรุปความ ภิกษุสงฆ์มีกฎหมายอันจะพึงพึงอยู่ ๓ ประเภท คือกฎหมายแผ่นดิน ๑ พระวินัย ๑ จารีต ๑

พระราชบัญญัตินี้เป็นกฎหมายแผ่นดินจึงสมควรจะรัฐจะเข้าใจ

และปฏิบัติให้ถูกต้อง”^{๑๕}

รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ที่อนุวัตคล้ายตามรูปแบบการปกครองของฝ่ายบ้านเมืองนี้เป็นปรากฏการณ์ทั่วไปที่พบได้ในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักทั่วไป สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงนิพนธ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

“การปกครองสังฆมณฑลที่มาประดิษฐานตามนานาประเทศ จำต้องอนุโลมตามแบบแผนประเพณีซึ่งนิยมกันหรือเท่าที่อาจจะเป็นได้ในต่างประเทศที่พระพุทธศาสนาไปประดิษฐานนั้น เชื่อได้ว่าเหมือนกันหมด ทั้งประเทศสยาม กัมพูชา พม่า รามัญและสิงคโปร์ การปกครองคณะสงฆ์จึงต้องเนื่องด้วยราชการแผ่นดิน ตั้งแต่การวางแบบแผนปกครองคณะสงฆ์ ตลอดจนถึงสังฆนายก ให้มีสมณศักดิ์ พระพุทธศาสนาจึงประดิษฐานมั่นคงสืบมาในประเทศนั้นๆ”^{๑๖}

การศึกษาพัฒนาการของระบอบการปกครองคณะสงฆ์ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบันนอกจากจะชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรแล้ว ยังช่วยให้เราเข้าใจรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันได้แจ่มชัดยิ่งขึ้นว่าองค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุดในปัจจุบันคือมหาเถรสมาคมอันมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน อำนาจบัญชาการคณะสงฆ์ของสมเด็จพระสังฆราชมีมากน้อยต่างกันไปตามบทบัญญัติของกฎหมายคณะสงฆ์แต่ละฉบับที่เราสามารถศึกษาเปรียบเทียบได้ดังนี้

๑. ระยะเวลาที่ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.

๑๒๑ ออกบังคับใช้ใน พ.ศ. ๒๔๔๕ เป็นช่วงเวลาที่ตั้งแห่งสมเด็จพระ

พระเมธีธรรมากรณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

๗/๓

พระสังฆราชว่างลงและไม่มีการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชอีกเลย จนถึงรัชกาลที่ ๕ ในระยะนี้พระมหากษัตริย์ในฐานะองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นกรรมการที่ทรงปรึกษาฝ่ายการพระศาสนา มหาเถรสมาคมไม่มีอำนาจในตัวเอง

ต่อมา ในสมัยรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ มีการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ในระยะนี้สมเด็จพระสังฆราชเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์ ทรงบัญชาการคณะสงฆ์โดยลำพังพระองค์เองและทรงรับผิดชอบเอง มหาเถรสมาคมเพียงแต่เป็นกรรมการที่ปรึกษาเท่านั้น หากได้มีอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์แต่ประการใดไม่

๒. ตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ สมเด็จพระสังฆราชไม่มีอำนาจบัญชาการคณะสงฆ์โดยลำพังพระองค์เอง ต้อง ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ผ่านทางสังฆสภา คณะสงฆมนตรี และคณะวินัยธร ซึ่งแยกกันรับผิดชอบดำเนินกิจการแทนสมเด็จพระสังฆราช ไม่ต้องทรงรับผิดชอบในหน้าที่แต่อย่างใด ในระยะนี้ไม่มีมหาเถรสมาคม

๓. กฎหมายคณะสงฆ์ฉบับที่บังคับใช้ในปัจจุบัน คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้มอบอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ไว้กับมหาเถรสมาคมซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน ตามความในพระราชบัญญัติฉบับนี้ สมเด็จพระสังฆราชทรงมีอำนาจบัญชาการคณะสงฆ์โดยพระองค์เองและทรงรับผิดชอบในหน้าที่ร่วมกับมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถร

สมาคมซึ่งมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ตามความในมาตรา ๑๘ บรรดาอำนาจของสังฆสภา คณะสังฆมนตรีและคณะวินัยธรภูคนำมารวมกันแล้วมอบให้มหาเถรสมาคมเป็นผู้ใช้ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นผู้มีส่วนสำคัญในการตราพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวได้อธิบายเรื่องนี้ไว้ว่า

“การปกครองตามพระราชบัญญัติใหม่นี้มีหลักการสำคัญก็คือ การมอบอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ไว้กับมหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน ทั้งนี้ก็โดยที่รัฐบาลมีความมั่นใจว่า มหาเถรสมาคมนั้นประกอบด้วยพระมหาเถระชั้นสูง ดำรงอยู่ในคุณธรรมควรแก่การสักการะ ทั้งเป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์องค์เอก อัครศาสนูปถัมภก ได้ทรงยกย่องไว้วางพระราชหฤทัย และทรงสถาปนาไว้ในตำแหน่งสมณศักดิ์อันสูง ย่อมสามารถที่จะดำเนินการพระศาสนาให้เป็นไปด้วยดีทุกประการ”

การตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่มอบอำนาจการปกครองทั้งหมดไว้กับมหาเถรสมาคมเช่นนี้ก็ด้วยเหตุผลที่ต้องการเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการดำเนินกิจการคณะสงฆ์โดยไม่ต้องประสบอุปสรรคล่าช้าอันเนื่องจากการถ่วงดุลอำนาจในระบอบสังฆสภา เนื่องจากมหาเถรสมาคมมีอำนาจการปกครองคณะสงฆ์อย่างกว้างขวางมาก ความเจริญหรือความล้าหลังของคณะสงฆ์ส่วนใหญ่จึงขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการบริหารงานคณะสงฆ์ของมหาเถรสมาคม ทั้งนี้เพราะมหาเถรสมาคมได้อำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายสำคัญไว้ทั้งหมด ถ้ามหาเถรสมาคมประกอบไปด้วยกรรมการส่วนใหญ่ที่มีความรู้และความสามารถดี นโยบายใหม่ๆ ในการ

บริหารกิจการคณะสงฆ์จะได้รับการประกาศใช้ การระดมสรรพกำลังมาปฏิบัติให้บรรลุผลตามนโยบายนั้นก็ไม่ใช่ว่าเรื่องยาก เพราะคณะสงฆ์ไทยมีเอกภาพดีเมื่อเทียบกับคณะสงฆ์ในประเทศอื่นๆ คักยภาพของคณะสงฆ์ไทยอยู่ที่ความเป็นเอกภาพนั่นเอง มหาเถรสมาคมโดยการสนับสนุนของรัฐบาลสามารถออกคำสั่งให้คณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักรปฏิบัติตามได้ ผู้พร้อมจะปฏิบัติตามคำสั่งมหาเถรสมาคมก็คือ เจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ปกครองคณะสงฆ์ตั้งแต่ระดับเจ้าคณะใหญ่ลงไปจนถึงระดับเจ้าอาวาส พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวถึงศักยภาพของคณะสงฆ์ไว้ใน Thai Buddhism in the Buddhist World ว่า

“อย่างไรก็ตามเมื่อมองในส่วนดี (จะพบว่า) คณะสงฆ์ไทย แม้จะมีจุดอ่อนและข้อด้อยมากมาย ก็ถือว่ามีการจัดระบบองค์กรที่ดีเมื่อเทียบกับสถาบันสงฆ์ในประเทศอื่น วัดจำนวนหมื่นและพระภิกษุสามเณรไม่น้อยกว่า ๒๕๐,๐๐๐ รูป รวมตัวเป็นเอกภาพภายใต้คณะผู้บริหารเดียวกัน ด้วยการจัดองค์กรสงฆ์ระดับชาติเช่นนี้ คณะสงฆ์ไทยจึงได้รับการยอมรับและอุปถัมภ์เต็มทีจากทางบ้านเมือง มีเอกภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการปฏิบัติศาสนกิจต่างๆ เช่น การศึกษา ศาสนพิธี และการรักษา ศิล ภายใตระบบการปกครองที่แบ่งระดับชั้นในรูปพีระมิดชนิดรวบอำนาจไว้ที่ส่วนกลางนี้ กิจการคณะสงฆ์สามารถได้รับการตรวจสอบอย่างใกล้ชิด ทั้งสามารถรักษาวินัยของสงฆ์ได้เป็นอย่างดี การถ่ายทอดคำสั่งอย่างฉับพลันและการส่งข่าวสารอย่างรวดเร็วระหว่างวัดในชนบทห่างไกลกับคณะผู้บริหารระดับสูงสุดในกรุงเทพมหานครก็เป็น

เรื่องที่ทำได้ ความร่วมมือร่วมใจระหว่างคณะสงฆ์กับฝ่ายบ้านเมืองมีอยู่อย่างแน่นแฟ้น ทั้งนี้เพราะคณะสงฆ์มีการจัดองค์กรและระดับชั้นผู้ปกครองคู่ขนานกับระบบราชการ ในสถานการณ์เช่นนี้ พระสงฆ์สามารถแสดงบทบาทสำคัญมากมายในการสร้างความสามัคคีในหมู่ประชาชนและความมั่นคงของชาติ”^{๓๖}

แม้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ จะมีส่วนดีตรงที่ช่วยลดความขัดแย้งระหว่างมหานิกายกับธรรมยุติกนิกายและทำให้มีเอกภาพเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ไทยได้ก็จริง แต่กระนั้น พระราชบัญญัตินี้ก็ได้อาศัยสร้างปัญหาไว้กับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ทั้งนี้เพราะมีการยกเลิก “องค์การ” หรือ “กระทรวง” แล้วมอบงานทั้งหมดให้อยู่ในความรับผิดชอบของกรมการมหาเถรสมาคมว่าโดยหลักการกรมการมหาเถรสมาคม แต่ละรูปต้องรับภาระกำกับดูแลงานปกครอง งานศึกษา งานเผยแผ่ งานสาธารณูปการ และงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ การวินิจฉัยสั่งการแต่ละครั้งต้องอาศัยมติร่วมกันของมหาเถรสมาคม มีหลายครั้งที่มีเรื่องสั่นสะเทือนวงการคณะสงฆ์เกิดขึ้น ประชาชนรอดูว่าคณะสงฆ์จะจัดการอย่างไร ปรากฏว่ากรมการมหาเถรสมาคมแต่ละรูปยังทำอะไรไม่ได้จนกว่าจะมีการประชุมกรมการมหาเถรสมาคมเพื่อพิจารณาเรื่องนั้น เพื่อแก้ปัญหา กฎหมายคณะสงฆ์น่าจะกำหนดให้มี “องค์การ” หรือ “กระทรวง” ซึ่งอยู่ในการกำกับดูแลของกรมการมหาเถรสมาคมบางรูปผู้ทำหน้าที่สั่งฆมนตริมีอำนาจวินิจฉัยสั่งการในเรื่องนั้นๆ แล้วจึงรายงานมหาเถรสมาคม แม้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๑๙ จะให้

อำนาจสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆตามมติมหาเถรสมาคมเพื่อกลับกรองเรื่องที่จะเสนอมหาเถรสมาคมและปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมาย แต่มีข้อสังเกตว่าคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการเหล่านี้มีหน้าที่เพียง “กลับกรองเรื่อง” เพื่อเสนอมหาเถรสมาคมเท่านั้น อำนาจในการวินิจฉัยสั่งการยังอยู่ที่มหาเถรสมาคม ในทางปฏิบัติ มหาเถรสมาคมสามารถมอบอำนาจให้คณะกรรมการและคณะอนุกรรมการปฏิบัติหน้าที่ประจำ “องค์การ” หรือ “กระทรวง” ตามที่มหาเถรสมาคมกำหนด เช่น คณะกรรมการปกครอง คณะกรรมการศึกษา คณะกรรมการเผยแผ่ให้คณะกรรมการเหล่านี้มีสำนักงานประจำและมีเจ้าหน้าที่ประจำเช่นเดียวกับหน่วยงานของรัฐ ผลดีของการมีสำนักงานถาวรและคณะกรรมการถาวรก็คือความต่อเนื่องของเอกสารและการปฏิบัติงาน ไม่ว่าจะคณะกรรมการจะเปลี่ยนไปที่ชุดก็ตามงานยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและเอกสารสำคัญก็ไม่สูญหาย ทั้งคณะกรรมการชุดใหม่ยังอาศัยเอกสารเหล่านั้นเพื่อศึกษางานเก่าได้ด้วย ข้อสำคัญก็คือคณะกรรมการหรืออนุกรรมการต้องมีวาระการดำรงตำแหน่งไม่เกิน ๔ ปีเหมือนคณะรัฐมนตรีของฝ่ายบ้านเมือง

เอกสารสำคัญอันเกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของมหาเถรสมาคมในปัจจุบันถูกเก็บรักษาไว้ที่กรมการศาสนาในฐานะที่เป็นสำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม การปฏิบัติตามมติมหาเถรสมาคมจะเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของเจ้าหน้าที่กรมการศาสนา ถ้ากรมการศาสนาต่อประสิทธิภาพ

ผลเสียมหาศาลก็เกิดขึ้นกับพระศาสนา ดังนั้นรัฐจึงจำเป็นต้องพัฒนากรรมการศาสนาให้สามารถสนองงานคณะสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพดังที่ประเทศศรีลังกาได้ตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนาขึ้น ถ้ารัฐไม่สามารถปรับปรุงกรรมการศาสนาได้อย่างนั้น รัฐควรแก้ไขกฎหมายที่เปิดโอกาสให้คณะสงฆ์บริหารงานกันเองมากขึ้น โดยพึงพาอาศัย กรรมการศาสนาน้อยลง เช่นกำหนดให้คณะสงฆ์มีเลขาธิการมหาเถรสมาคม ฝ่ายบรรพชิตและสนับสนุนให้มหาเถรสมาคมจัดทำและประกาศใช้แผนพัฒนาคณะสงฆ์ระยะ ๕ ปีเช่นเดียวกับที่รัฐมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และกำหนดให้มีกระทรวงหรือองค์การถาวรภายในระบบบริหารของคณะสงฆ์

ในปัจจุบัน วิทยาการด้านการบริหารและการจัดการก้าวหน้าไปมาก คณะสงฆ์ควรจะได้ใช้วิทยาการเหล่านั้นมาช่วยเสริมการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ กิจกรรมคณะสงฆ์บางอย่างอาจอาศัยการบริหารแบบราชการของฝ่ายบ้านเมือง กิจกรรมคณะสงฆ์บางอย่างอาจอาศัยการบริหารที่คล่องตัวแบบภาคเอกชน และกิจกรรมบางอย่างต้องบริหารตามหลักพระธรรมวินัย เราได้เห็นแล้วว่ากฎหมายคณะสงฆ์ฉบับปัจจุบัน ได้ทำให้การบริหารคณะสงฆ์บางอย่างล่าช้าเพราะยึดติดขั้นตอนตามระบบราชการมากเกินไป ดังนั้น คณะสงฆ์ควรมีระบบการบริหารและการปกครองของตนเองที่ผสมผสานส่วนดีของระบบราชการและเอกชนเข้ากับหลักพระธรรมวินัย

นั่นคือถึงเวลาแล้วที่รัฐจะตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ซึ่งส่งเสริมให้คณะสงฆ์มีระบบบริหารที่คล่องตัวมากขึ้นโดยกรรมการ

ศาสนาทำหน้าที่ถวายเป็นการอุปถัมภ์มากกว่าการควบคุมดูแล

ก่อนการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์แต่
ละครั้ง รัฐควรทำการวิจัยถึงผลได้ผลเสียที่จะตามมาพร้อมกับ
จัดประชุมสัมมนาพระสงฆ์และคฤหัสถ์ผู้เกี่ยวข้องเพื่อตรากฎ
หมายที่เหมาะสมสำหรับคณะสงฆ์ไทยต่อไป

เชิงอรรถ

๑. นคร พันธุ์ณรงค์, *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย*, ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘, หน้า ๓๘.
๒. อ่างไฉ เสถียร โพธิ์นันทะ, *พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย*, สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐, หน้า ๑๖.
๓. *จารึกสมัยสุโขทัย* : กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลอง ๗๐๐ ปี ลายสือไทย, ๒๕๒๖, หน้า ๒๓.
๔. เพิ่งอ่าง, หน้า ๑๖.
๕. เสถียร โพธิ์นันทะ: อ่างแล้ว, หน้า ๒๘.
๖. *จารึกสมัยสุโขทัย* : อ่างแล้ว, หน้า ๑๓-๑๔.
๗. สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, *ประชุมนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา* : คณะสงฆ์วัดพระพิเรนทร์พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพคุณาธาร, ๒๕๑๔, หน้า ๗๐.
๘. *จารึกสมัยสุโขทัย* : อ่างแล้ว, หน้า ๒๓๔.
๙. สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, อ่างแล้ว, หน้า ๑๖๕.
๑๐. วิเชียร อากาศฤกษ์และสุนทร สุกตะโยธิน, *ประวัติศาสตร์สมณศักดิ์และพัฒนาศาสตร์*, โรงพิมพ์ศรีอนันต์, พ.ศ. ๒๕๒๘, หน้า ๑๘
๑๑. สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, อ่างแล้ว, หน้า ๑๖๕.
๑๒. เพิ่งอ่าง, หน้า ๑๖๕-๑๗๐.
๑๓. เพิ่งอ่าง, หน้า ๑๗๗-๑๘๓.
๑๔. *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕*: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๖, หน้า ๗๗๑-๗๗๒.
๑๕. สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, อ่างแล้ว, หน้า ๑๖๗-๑๖๘.
๑๖. เพิ่งอ่าง, หน้า ๑๖๖.
๑๗. เพิ่งอ่าง, หน้า ๑๖๔.

๑๘. เฟิงอ๋าง, หน้า ๑๗๓.
๑๙. กรมการศาสนา : ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี
ภาค ๑ : ๒๕๒๕, หน้า ๒๑๓-๒๑๔.
๒๐. กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๐๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอน
พระสังฆาธิการ
๒๑. สิริวัฒน์ คำวันสา: สงฆ์ไทยใน ๒๐๐ ปี: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๒๕, หน้า ๒๒.
๒๒. สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ราชานุกาฬ: อ่างแล้ว, หน้า ๑๕๖.
๒๓. เฟิงอ๋าง, หน้า ๑๔๘.
๒๔. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕: อ่างแล้ว, หน้า ๔๔๖.
๒๕. กรมการศาสนา: อ่างแล้ว, หน้า ๔๔-๑๐๑.
๒๖. มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย: ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทยและลักษณะการ
ปกครองคณะสงฆ์ไทยโดยสังเขป : ๒๕๒๑, หน้า ๑๑.
๒๗. รายงานการศาสนา ๒๕๒๕: กรมการศาสนา, ๒๕๒๕, หน้า ๑๘.
๒๘. อ่างในโชติ ทองประยูร, ความเหมาะสมของกฎหมายคณะสงฆ์ฉบับใหม่:
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕, หน้า ๒๗๕.
๒๙. เฟิงอ๋าง, หน้า ๒๗๕.
๓๐. เฟิงอ๋าง, หน้า ๒๔.
๓๑. มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, อ่างแล้ว, หน้า ๑๔
๓๒. สำเนาหนังสือร้องเรียนและบันทึกคำชี้แจงประกอบหนังสือร้องเรียนเกี่ยว
กับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๔๔, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
วิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๑๘.
๓๓. โชติ ทองประยูร: อ่างแล้ว, หน้า ๒๕๔.
๓๔. พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ภาษาบาลี: เล่มที่ ๔ ข้อ ๒๐๘ หน้า ๒๗๓.
๓๕. โชติ ทองประยูร: อ่างแล้ว, หน้า ๘.
๓๖. สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ราชานุกาฬ: อ่างแล้ว, หน้า ๒๕๔.
๓๗. โชติ ทองประยูร: อ่างแล้ว, หน้า ๘-๙.
๓๘. Phra Rajavaramuni, *Thai Buddhism in the Buddhist World*, Unity Progress Press,
Bangkok, 1984, p. 117.

ภาคผนวก

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕*
ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.
ให้ไว้ ณ วันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๕
เป็นปีที่ ๑๗ ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่เป็นการสมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕”

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔

* ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๙ ตอนที่ ๑๑๕ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๐๕

พระเมธีธรรมากรณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

๘๕

มาตรา ๔ ภายในระยะเวลาหนึ่งปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับบรรดา กฎกระทรวง สั่งมาณัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์การ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับและระเบียบเกี่ยวกับคณะสงฆ์ที่ใช้บังคับอยู่ในวันประกาศพระราชบัญญัตินี้ในราชกิจจานุเบกษา ให้คงใช้บังคับต่อไปเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้ จนกว่าจะมีกฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับหรือระเบียบของมหาเถรสมาคมยกเลิกหรือมีความอย่างเดียวกัน หรือขัดหรือแย้งกัน หรือกล่าวไว้เป็นอย่างอื่น

มาตรา ๕ เพื่อประโยชน์แห่งมาตรา ๔ บรรดาอำนาจหน้าที่ซึ่งกำหนดไว้ในสั่งมาณัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์การ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับและระเบียบเกี่ยวกับคณะสงฆ์ ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพระภิกษุ ตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งหรือคณะกรรมการสงฆ์ใดซึ่งไม่มีในพระราชบัญญัตินี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจกำหนดโดยกฎมหาเถรสมาคมให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพระภิกษุตำแหน่งใดรูปใดหรือหลายรูปรวมกันเป็นคณะตามที่เห็นสมควรได้

มาตรา ๖ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวงเพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้

กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับได้

หมวด ๑

สมเด็จพระสังฆราช

มาตรา ๗ พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช

มาตรา ๘ สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ และทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายพระธรรมวินัย และกฎหมายอาญา

มาตรา ๙ สมเด็จพระสังฆราช ทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคม

มาตรา ๑๐ ในเมื่อไม่มีสมเด็จพระสังฆราช ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยพรรษาปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ในเมื่อสมเด็จพระสังฆราชจะไม่ประทับอยู่ในอาณาจักร หรือไม่อาจทรงปฏิบัติหน้าที่ได้สมเด็จพระสังฆราชจะได้ทรงแต่งตั้งให้สมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทนถ้ามิได้ทรงแต่งตั้งไว้ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยพรรษาปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ในกรณีที่สมเด็จพระราชาคณะซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราชไม่อาจปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชได้ ให้สมเด็จพระราชาคณะรูปอื่นผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยพรรษาปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ในกรณีที่สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยพรรษา ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชได้ ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสรองลงมาโดยพรรษาลำดับ ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศนามสมเด็จพระราชาคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชตามมาตรา

ราชกิจจานุเบกษา

มาตรา ๑๑ สมเด็จพระสังฆราชพ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

- (๑) มรณภาพ
- (๒) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ
- (๓) ลาออก
- (๔) ทรงพระกรุณาโปรดให้ออก

หมวด ๒

มหาเถรสมาคม

มาตรา ๑๒ มหาเถรสมาคมประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และพระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราช ทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่ต่ำกว่าสี่รูปและไม่เกินแปดรูปเป็นกรรมการ

มาตรา ๑๓ ให้อธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคม โดยตำแหน่งและให้กรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม

มาตรา ๑๔ กรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งสมเด็จพระสังฆราช ทรงแต่งตั้งอยู่ในตำแหน่งคราวละสองปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้

มาตรา ๑๕ นอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามวาระตามมาตรา ๑๔ กรรมการมหาเถรสมาคมซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง พ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

- (๑) มรณภาพ
- (๒) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ

(๓) ลาออก

(๔) สมเด็จพระสังฆราชมีพระบัญชาให้ออก

ในกรณีที่กรรมการมหาเถรสมาคมพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ สมเด็จพระสังฆราชอาจทรงแต่งตั้งพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่ง เป็น กรรมการแทน

กรรมการซึ่งได้รับแต่งตั้งตามความในวรรคก่อนอยู่ในตำแหน่ง ตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน

มาตรา ๑๖ ในเมื่อประธานกรรมการมหาเถรสมาคมไม่อาจ มาประชุม หรือไม่อยู่ในที่ประชุมมหาเถรสมาคม และมีได้มอบ หมายให้สมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทน ให้ มหาเถรสมาคมแต่งตั้งสมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติ หน้าที่แทนการประชุมมหาเถรสมาคมเพื่อการแต่งตั้งนี้ให้กรรม การซึ่งเป็นสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยพรรษาเป็น ประธานแห่งที่ประชุม

มาตรา ๑๗ การประชุมมหาเถรสมาคมต้องมีกรรมการโดย ตำแหน่ง และกรรมการโดยการแต่งตั้งรวมกันมาประชุมไม่น้อย กว่ากึ่งหนึ่งของกรรมการทั้งหมด จึงเป็นองค์ประชุม

ระเบียบการประชุมมหาเถรสมาคมให้เป็นไปตามกฎหมายมหาเถร สมาคม

มาตรา ๑๘ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย เพื่อการนี้ให้มีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบหรือออกคำสั่งโดยไม่ขัดหรือแย้งกับ กฎหมาย และพระธรรมวินัยใช้บังคับได้

มาตรา ๑๕ การแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคมและการให้
กรรมการมหาเถรสมาคมออกจากตำแหน่ง ให้รัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบัญชาสมเด็จพระ
สังฆราช

หมวด ๓

การปกครองคณะสงฆ์

มาตรา ๒๐ การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ให้เป็นไป
ตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

มาตรา ๒๑ การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้จัดแบ่ง
เขตปกครอง ดังนี้

- (๑) ภาค
- (๒) จังหวัด
- (๓) อำเภอ
- (๔) ตำบล

จำนวนและเขตปกครองดังกล่าวให้เป็นไปตามที่กำหนดใน
กฎหมายมหาเถรสมาคม

มาตรา ๒๒ การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้มีพระภิกษุ
เป็นผู้ปกครองตามชั้นตามลำดับดังต่อไปนี้

- (๑) เจ้าคณะภาค
- (๒) เจ้าคณะจังหวัด
- (๓) เจ้าคณะอำเภอ
- (๔) เจ้าคณะตำบล

เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มีรองเจ้าคณะภาค

๙๐

การปกครองคณะสงฆ์ไทย

รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบล เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะนั้นๆ ก็ได้

มาตรา ๒๓ การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุอันเกี่ยวกับตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ตำแหน่งอื่นๆ และไวยาวัจกรให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนด ในกฎหมายเถรสมาคม

หมวด ๔

นิตกกรรมและการสะละสมณเพศ

มาตรา ๒๔ พระภิกษุจะต้องรับนิตกกรรมก็ต่อเมื่อกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและนิตกกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุก็ต้องเป็นนิตกกรรมตามพระธรรมวินัย

มาตรา ๒๕ ภายใต้บังคับมาตรา ๒๔ มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายเถรสมาคม กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้การลงนิตกกรรมเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวก รวดเร็ว และเป็นธรรมและให้ถือว่าเป็นการชอบด้วยกฎหมายที่มหาเถรสมาคมจะกำหนดในกฎหมายเถรสมาคม ให้มหาเถรสมาคมหรือพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ตำแหน่งใดเป็นผู้มีอำนาจ ลงนิตกกรรมแก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัย กับทั้งการกำหนดให้การวินิจฉัยการลงนิตกกรรมให้เป็นอันยุติในชั้นใดๆ นั้นด้วย

มาตรา ๒๖ พระภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิตกกรรมให้สึก ต้องสึกภายในยี่สิบสี่ ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น

มาตรา ๒๗ พระภิกษุรูปใดต้องคำวินิจฉัยให้รับนิตกกรรมไม่

พระเมธีธรรมากรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

๙๑

ถึงให้สึก ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น หรือประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาชญา หรือไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง กับทั้งไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง มหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัยและมีคำสั่งให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ ต้องสึกภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น

มาตรา ๒๘ พระภิกษุรูปใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลาย ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่เกิดถึงที่สุด

มาตรา ๒๙ พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้

มาตรา ๓๐ เมื่อจะต้องจำคุก กักขังหรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น

หมวด ๕

วัด

มาตรา ๓๑ วัดมีสองอย่าง

(๑) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

๙๒

การปกครองคณะสงฆ์ไทย

(๒) สำนักสงฆ์

มาตรา ๓๒ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกวัด และการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ในกรณียุบเลิกวัด ทรัพย์สินของวัดที่ถูกยุบเลิกให้ตกเป็นศาสนสมบัติกลาง

มาตรา ๓๓ ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัด มีดังนี้

- (๑) ที่วัด คือที่ซึ่งตั้งวัดตลอดจนเขตของวัดนั้น
- (๒) ที่ธรณีสงฆ์ คือที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด
- (๓) ที่กัลปนา คือที่ซึ่งมีผู้อุทิศแต่ผลประโยชน์ให้วัดหรือพระศาสนา

มาตรา ๓๔ ที่วัดและที่ธรณีสงฆ์จะโอนกรรมสิทธิ์ ได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติและห้ามมิให้บุคคลใดยกอายุความขึ้นต่อผู้กับวัดในเรื่องทรัพย์สินอันเป็นที่วัดและที่ธรณีสงฆ์

มาตรา ๓๕ ที่วัดและที่ธรณีสงฆ์เป็นทรัพย์สินซึ่งไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี

มาตรา ๓๖ วัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง และถ้าเป็นการสมควร จะให้มีรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วยก็ได้

มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

(๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

(๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม

ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

(๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัย แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

(๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา ๓๘ เจ้าอาวาสมีอำนาจดังนี้

(๑) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด

(๒) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

(๓) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัดทำงานภายในวัด หรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบ ด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

มาตรา ๓๙ ในกรณีที่ไม่มีเจ้าอาวาสหรือเจ้าอาวาสไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส มีอำนาจและหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าอาวาส

การแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

หมวด ๖

ศาสนสมบัติ

มาตรา ๔๐ ศาสนสมบัติแบ่งออกเป็นสองประเภท

(๑) ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ทรัพย์สินของพระศาสนาซึ่งมิใช่

ของวัดใดวัดหนึ่ง

(๒) ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง

การดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติกลาง ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรรมการศาสนา เพื่อการนี้ให้ถือว่ากรรมการศาสนาเป็นเจ้าของศาสนสมบัติกลางนั้นด้วย

การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๔๑ ให้กระทรวงศึกษาธิการจัดทำงบประมาณประจำปีของศาสนสมบัติกลางด้วยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้งบประมาณนั้นได้

หมวด ๗

บทกำหนดโทษ

มาตรา ๔๒ ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๒๖ มาตรา ๒๗ วรรคสอง หรือมาตรา ๒๘ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน

มาตรา ๔๓ ผู้ใด

(๑) หมกสิทธิ์ที่จะได้รับบรรพชาอุปสมบทโดยต้องปาราชิกมาแล้ว แต่มารับบรรพชาอุปสมบทโดยปิดบังความจริง

(๒) ต้องปาราชิกแล้วไม่ละการแต่งกายอย่างเพศบรรพชิต ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน

มาตรา ๔๔ ผู้ใดใส่ความคณะสงฆ์ไทย อันอาจก่อให้เกิดความเลื่อมใสหรือความแตกแยกต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าพันบาท หรือจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือทั้งปรับทั้งจำ

หมวด ๘ เบ็ดเตล็ด

มาตรา ๔๕ ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา

มาตรา ๔๖ การปกครองคณะสงฆ์อื่นนอกจากคณะสงฆ์ไทยให้เป็นไปตามกฎกระทรวง

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

จอมพล ส. ธนะรัชต์

นายกรัฐมนตรี

หมายเหตุ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือ โดยที่การจัดดำเนินกิจการคณะสงฆ์มิใช่เป็นกิจการอันพึงแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลย์แห่งอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบัน และโดยที่ระบบเช่นว่านั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินกิจการ จึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ให้สมเด็จพระสังฆราชองค์สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม ตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัยทั้งนี้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒)

พ.ศ. ๒๕๓๕

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

ให้ไว้ ณ วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๕

เป็นปีที่ ๔๗ ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่เป็นการสมควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ทำหน้าที่รัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕”

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา ๕ ทวิ และมาตรา ๕ ตริ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

“มาตรา ๕ ทวิ ในพระราชบัญญัตินี้

“คณะสงฆ์” หมายความว่า บรรดาพระภิกษุที่ได้รับบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ตามพระราชบัญญัตินี้ หรือตามกฎหมายที่ใช้บังคับก่อนพระราชบัญญัตินี้ ไม่ว่าจะปฏิบัติศาสนกิจในหรือนอกราชอาณาจักร

“คณะสงฆ์อื่น” หมายความว่า บรรดาบรรพชิตจีนิกายหรืออนัมนิกาย

“พระราชาคณะ” หมายความว่า พระภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งและสถาปนาให้มีสมณศักดิ์ตั้งแต่ชั้นสามัญจนถึงชั้นสมเด็จพระราชาคณะ

“สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์” หมายความว่า สมเด็จพระราชาคณะที่ได้รับสถาปนาก่อนสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่น ถ้าได้รับสถาปนาในวันเดียวกันให้ถือรูปที่ได้รับสถาปนาในลำดับก่อน

มาตรา ๕ ตริ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้งสถาปนาและถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุในคณะสงฆ์”

มาตรา ๔ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา ๗ พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่ง

ในกรณีที่ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลง ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ชั้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช

ในกรณีที่สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่นผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์รองลงมาตามลำดับและสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ขึ้นทูลเกล้าฯเพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช”

มาตรา ๕ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๙ และมาตรา ๑๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา ๙ ในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชทรงลาออกจากตำแหน่งหรือพระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดให้ออกจากตำแหน่ง พระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาของสมเด็จพระสังฆราชหรือตำแหน่งอื่นใดตามพระราชอัธยาศัยก็ได้

มาตรา ๑๐ ในเมื่อไม่มีสมเด็จพระสังฆราช ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ถ้าสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้กรรมการมหาเถรสมาคมที่เหลืออยู่เลือกสมเด็จพระราชาคณะรูปหนึ่งผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์รองลงมาตามลำดับและสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ในเมื่อสมเด็จพระสังฆราชไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือไม่อาจทรงปฏิบัติหน้าที่ได้ สมเด็จพระสังฆราชจะได้ทรงแต่งตั้งให้สมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทน

ในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชมิได้ทรงแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนตามวรรคสาม หรือสมเด็จพระราชาคณะซึ่งได้รับแต่งตั้งให้

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

๓๙

ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราชไม่อาจปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชได้ ให้นำความในวรรคหนึ่งและวรรคสองมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศนามสมเด็จพระราชาคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชตามมาตรา นี้ ในราชกิจจานุเบกษา”

มาตรา ๖ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

มาตรา ๑๒ มหาเถรสมาคมประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราชซึ่งทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และพระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่เกินสิบสองรูปเป็นกรรมการ”

มาตรา ๗ ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา ๑๕ ทวิ มาตรา ๑๕ ตริ และมาตรา ๑๕ จัตวา แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

มาตรา ๑๕ ทวิ การแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคมตามมาตรา ๑๒ และการให้กรรมการมหาเถรสมาคมพ้นจากตำแหน่งตามมาตรา ๑๕ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

มาตรา ๑๕ ตริ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม

(๒) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร

(๓) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์

๑๐๐

การปกครองคณะสงฆ์ไทย

การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์

(๔) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา

(๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคมออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา ๑๙ เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้

มาตรา ๑๕ จัตวา เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยและเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจะตรากฎมหาเถรสมาคม เพื่อกำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครอง สำหรับพระภิกษุและสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองของคณะสงฆ์ก็ได้

พระภิกษุและสามเณรที่ได้รับโทษตามวรรคหนึ่ง ถึงขั้นให้สลесสมณเพศต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันทราบคำสั่งลงโทษ”

มาตรา ๘ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๑๖ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา ๑๖ ในกรณีที่ประธานกรรมการมหาเถรสมาคมไม่อาจมาประชุมหรือไม่อยู่ในที่ประชุมมหาเถรสมาคม และมีได้มอบหมายให้สมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทน ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีส่วนอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ซึ่งอยู่ในที่

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

๑๐๑

ประชุมเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทน”

มาตรา ๕ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๑๘ มาตรา ๑๙ และมาตรา ๒๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

มาตรา ๑๘ ในกรณีที่ยังไม่มีการแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคมแทนตำแหน่งที่ว่างตามมาตรา ๑๖ วรรคสอง ให้ถือว่ามหาเถรสมาคมมีกรรมการเท่าจำนวนที่เหลืออยู่ในขณะนั้น

มาตรา ๑๙ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งคณะกรรมการ หรือ คณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ ตามมติมหาเถรสมาคม ประกอบด้วย พระภิกษุ หรือบุคคลอื่นจำนวนหนึ่ง มีหน้าที่พิจารณาถ้อยแถลง เรื่องที่จะเสนอต่อมหาเถรสมาคมและปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมาย โดยขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม

การจัดให้มีคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ การแต่งตั้งกรรมการหรืออนุกรรมการการพ้นจากตำแหน่งของกรรมการหรืออนุกรรมการและระเบียบการประชุมให้เป็นไปตามระเบียบมหาเถรสมาคม

มาตรา ๒๐ คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม

การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

มาตรา ๑๐ ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา ๒๐ ทวิ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

“มาตรา ๒๐ ทวิ เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ส่วน

๑๐๒

การปกครองคณะสงฆ์ไทย

กลาง และส่วนภูมิภาคให้มีเจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์

การแต่งตั้งและการกำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายเถรสมาคม”

มาตรา ๑๑ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา ๒๗ เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้

(๑) ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ ให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น

(๒) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิม

(๓) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง

(๔) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

ให้ภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายเถรสมาคม

พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสอง ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น”

มาตรา ๑๒ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๓๑ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา ๓๑ วัดมีสองอย่าง

(๑) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

(๒) สำนักสงฆ์

ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล

พระเมธีธรรมากรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

๑๐๓

เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป”

มาตรา ๑๓ ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา ๓๒ ทวิ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

“มาตรา ๓๒ ทวิ วัดใดเป็นวัดร้างที่ไม่มีพระภิกษุอยู่อาศัยในระหว่างที่ยังไม่มีการยุบเลิกวัด ให้กรรมการศาสนามีหน้าที่ปกครองดูแลรักษาวัดนั้น รวมทั้งที่วัดที่ธรณีสงฆ์และทรัพย์สินของวัดนั้นด้วย

การยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๑๔ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๓๔ และมาตรา ๓๕ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา ๓๔ การโอนกรรมสิทธิ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้กระทำได้แต่โดยพระราชบัญญัติ เว้นแต่เป็นกรณีตามวรรคสอง

การโอนกรรมสิทธิ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้แก่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ เมื่อมหาเถรสมาคมไม่ขัดข้องและได้รับคำผาติกรรมจากส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานนั้นแล้ว ให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา

ห้ามมิให้บุคคลโดยอายุความขึ้นต่อสู้กับวัดหรือกรรมการศาสนา แล้วแต่กรณี ในเรื่องทรัพย์สินอันเป็นที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง

มาตรา ๓๕ ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ และที่ศาสนสมบัติกลาง เป็นทรัพย์สินซึ่งไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี”

มาตรา ๑๕ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๔๒ มาตรา ๔๓ และ

๑๐๔

การปกครองคณะสงฆ์ไทย

มาตรา ๔๔ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา ๔๒ ผู้ใดมิได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ หรือถูกถอดถอนจากความเป็นพระอุปัชฌาย์ตามมาตรา ๒๓ แล้วกระทำการบรรพชาอุปสมบทแก่บุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา ๔๓ ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๕ จัดวา วรรคสอง มาตรา ๒๖ มาตรา ๒๗ วรรคสาม หรือมาตรา ๓๘ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา ๔๔ ผู้ใดพ้นจากความเป็นพระภิกษุเพราะต้องปาราชิกมาแล้วไม่ว่าจะมีคำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ หรือไม่ก็ตาม แต่มารับบรรพชาอุปสมบทใหม่โดยกล่าวความเท็จหรือปิดบังความจริงต่อพระอุปัชฌาย์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี”

มาตรา ๑๖ ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา ๔๔ ทวิ และมาตรา ๔๔ ตริ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

“มาตรา ๔๔ ทวิ ผู้ใดหมิ่นประมาท ตูหมิ่น หรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายสมเด็จพระสังฆราช ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๔๔ ตริ ผู้ใดใส่ความคณะสงฆ์หรือคณะสงฆ์อื่นอันอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียหรือความแตกแยก ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

มาตรา ๑๗ ให้ยกเลิกความในมาตร ๑๖ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

พระเนธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

๑๐๕

“มาตรา ๔๖ การปกครองคณะสงฆ์อื่นให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง”

มาตรา ๑๘ บรรดากฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคมที่ออกตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ให้ยังคงใช้บังคับได้ต่อไปเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๑๙ วัดที่มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๒๐ ให้พระภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งและสถาปนาให้มีสมณศักดิ์อยู่ก่อนวันใช้พระราชบัญญัตินี้ยังมีสมณศักดิ์นั้นต่อไป

ให้ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่ กรรมการหรืออนุกรรมการใดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ หรือตามกฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคมซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ยังคงดำรงตำแหน่งหรือปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจนครบวาระการดำรงตำแหน่งหรือจนกว่ามหาเถรสมาคมจะมีมติเป็นประการอื่น

มาตรา ๒๑ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

อานันท์ ปันยารชุน

นายกรัฐมนตรี

๑๐๖

การปกครองคณะสงฆ์ไทย

หมายเหตุ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้ว สมควรปรับปรุงบทบัญญัติว่าด้วยการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช การแต่งตั้งถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุ อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติหน้าที่ของมหาเถรสมาคม การปกครอง การระดมสมณเพศของคณะสงฆ์และคณะสงฆ์อื่น วัดการดูแลรักษาวัด ทรัพย์สินของวัด และศาสนสมบัติกลางตลอดจนปรับปรุงบทกำหนดโทษให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

มูลนิธิพุทธธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ออกใบอนุญาตให้ ณ ๑๔ ก.ค. ๒๕๒๙

เลขที่อนุญาตที่ ต. ๔๓๙/๒๕๒๙

กรุงเทพมหานคร ออกใบอนุญาตให้ ณ ๓ มิ.ย. ๒๕๓๐ เลขทะเบียนลำดับที่ ๓๖๐๒

คณะกรรมการ

๑. นายยงยุทธ์ ธนะประ	ประธาน		
๒. อ.กาญจนา บุณนาค	กรรมการ	๓. นางบุบผา คณิตกุล	กรรมการ
๔. นายปัญญา วิจินธนสาร	กรรมการ	๕. นางชุติมา ธนะประ	กรรมการ
๖. Mr. Bruce Evans	กรรมการ		

วัตถุประสงค์

- ศึกษา ทำนุบำรุง ส่งเสริม และเผยแผ่พระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติไทย ให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักการเดิมแห่งของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อนำพระพุทธศาสนามาเป็นหลักในการพัฒนาทั้งส่วนบุคคลและสังคม
- ให้การสงเคราะห์ทั้งทางจิตใจ และวัตถุ แก่ประชาชนทั่วไป ผู้มีความจำเป็น หรือเดือดร้อน
- ศึกษา ทำนุบำรุง ส่งเสริม และเผยแผ่ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงามของไทย ซึ่งมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา
- ร่วมมือกับองค์การการกุศลอื่นๆ เพื่อสาธารณประโยชน์ หรือดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์
- ไม่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับการเมืองแต่ประการใด

ถ้อยแถลง

มูลนิธิพุทธธรรม ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแผ่พระสัทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้แพร่หลายออกไปในวงกว้างด้วยรูปแบบต่างๆ

๑. การเผยแผ่หนังสือธรรมะ มูลนิธิพุทธธรรมได้จัดพิมพ์หนังสือที่มีสาระประโยชน์ และทรงคุณค่าออกมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ โดยแบ่งสรรให้มีทั้งส่วนสำหรับจำหน่าย และส่วนที่แจกเป็นธรรมทาน

๒. โครงการหนังสือธรรมะภาษาอังกฤษ ได้แปลจากหนังสือภาษาไทยที่สรรแล้ว เช่น พุทธธรรม พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์แนวพุทธธรรมบุญชีวิต ของพระธรรมปิฎก (P. A. Payutto) และจัดส่งไปเผยแพร่นในประเทศต่างๆ

ในสถานการณ์ปัจจุบัน งานอาสาสมัครรายบุคคล แม้จะทำด้วยความเสียสละอย่างยิ่ง ก็ไม่เพียงพอและไม่ทันการ งานบุกเบิกที่สำคัญและงานที่ต้องทำในปริมาณมาก ดังเช่นโครงการหนังสือธรรมะภาษาอังกฤษ และการแจกหนังสือธรรมทานจะเป็นไปได้และคงอยู่ยืนนาน จำเป็นจะต้องจัดตั้งเป็นองค์กรที่เข้มแข็ง โดยมีฐานทั้งด้านการบริหาร กำลังคน กำลังทุน และอุปกรณ์รองรับอย่างมั่นคง มูลนิธิพุทธธรรมเห็นตระหนักในเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงได้ดำเนินงานในรูปแบบที่กล่าวข้างต้น และจะขยายกิจการในแนวทางที่กล่าวนี้ยิ่งขึ้นต่อไป เพื่อให้พุทธธรรมนำชีวิตและสังคมมนุษย์สู่สันติสุขได้อย่างแท้จริง

ผลงานหนังสือธรรม มูลนิธิพุทธธรรม

ปี พ.ศ.	ลำดับ	รายชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง
๒๕๓๗	๑.	จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร	พระธรรมปิฎก
	๒.	พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑	(ป. อ. ปยุตฺโต)
	๓.	เมืองไทยจะวิกฤตถ้าคนไทยมีศรัทธาวิบริด	.
	๔.	True Freedom	Ajahn Jagaro
	๕.	Dependent Origination, the Buddhist Law of Conditionality	พระธรรมปิฎก
	๖.	Buddhist Economics.	.
	๗.	Venerable Father, A life with Ajahn Chah	Paul Breiter
	๘.	Getting to Know Buddhism	Sunthorn Plamintr Ph.D.
	๙.	ชีวิตที่สมบูรณ์	พระธรรมปิฎก
	๑๐.	พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ	(ป. อ. ปยุตฺโต)
	๑๑.	คนไทยกับป่า	.
	๑๒.	รักษาใจยามป่วยไข้	.
	๑๓.	ข้อคิดชีวิตทวนกระแส	.
	๑๔.	ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ	.
	๑๕.	สู้กับพระพุทธศาสนา ถึงเวลาชำระล้างหรือยัง	.
	๑๖.	ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา	.
	๑๗.	อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย	.
๑๘.	สืบสานวัฒนธรรมไทย บนฐานแห่งการศึกษาที่แท้	.	
๑๙.	ทำอย่างไรจะหายโกรธ	.	
๒๐.	นิพพาน-อนัตตา	.	
๒๕๓๘	๑.	ธรรมบุญชีวิต	พระธรรมปิฎก
	๒.	ความรักจากวาเลนไทน์ สู่วิถีความเป็นไทย	(ป. อ. ปยุตฺโต)
	๓.	บานาที่คนจะเกี่ยวกับพระธรรมปิฎก	โดย : ดร.สุนทร พลาภิรักษ์
		สัมภาษณ์ รวบรวมและเรียบเรียง	และ ชุตินา ทะนะประ
	๔.	การศึกษาเพื่อสันติภาพ	พระธรรมปิฎก
	๕.	Buddhist Solutions for the twenty-first century	P.A. PAYUTTO
	๖.	The Dawn of the Dhamma	Venerable Sucitto
	๗.	การสังขารศรัทธาธิปไตย	พระธรรมปิฎก
	๘.	คนไทย หลงทางหรือไร	(ป. อ. ปยุตฺโต)
	๙.	การพัฒนาจิตธรรม	.
	๑๐.	เมืองไทยจะวิกฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิบริด	.
	๑๑.	สิ่งศักดิ์สิทธิ์เทวทูตปฎิหารีย์	.
	๑๒.	ปฏิวัติธรรมให้ถูกทาง	.
	๑๓.	ภาษา วรรณกรรม และวัฒนธรรมไทยท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลก	.
	๑๔.	ทำเนียง: ตัดสินอย่างไร	.
	๑๕.	พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑	.
	๑๖.	ธรรมะสำหรับผู้สูงอายุนานาชาติ	.
	๑๗.	วินัย เรื่องที่ใหญ่กว่าที่คิด	.
	๑๘.	จรรยาบรรณของข้าราชการ	พระเมธีธรรมภาณ
๑๙.	ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	(ประยูร ธมฺมจิตฺโต)	
๒๐.	สร้างฝันให้เป็นจริง	.	
๒๑.	สถานการณ์พุทธศาสนา : พลิกหน้าเป็นพัฒนา	พระธรรมปิฎก	
๒๒.	นรก-สวรรค์ สำหรับคนรุ่นใหม่	.	
๒๓.	ธรรมกับการศึกษาของไทย	.	

ปี พ.ศ.	ลำดับ	รายชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง
๒๕๓๙	๑.	กรรมกับโรคพันธุกรรม	พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)
	๒.	การพัฒนาที่ยั่งยืน	
	๓.	ความเป็นภิกษุสมัยรัตนโกสินทร์	.
	๔.	สถานการณ์พระพุทธศาสนา : กระแสไฮศาสตร์	
	๕.	รักษาใจ เมื่อยามรักษาคนไข้	.
	๖.	การควบคุมสัญญาชดเชย	
	๗.	ไตรลักษณ์ในชีวิตประจำวัน	พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต)
	๘.	สุนทรียภาพสำหรับนักบริหาร	
	๙.	ครูที่ดีต้องมีธรรมะ	.
	๑๐.	สติในชีวิตประจำวัน	
	๑๑.	พระพุทธศาสนายุคโลกาภิวัตน์	.
	๑๒.	จากจิตวิทยาสู่จิตภาวนา	
	๑๓.	เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ	พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)
	๑๔.	การปกครองคณะสงฆ์ไทย	
			พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต)

๑๑๑๑๑

ก

กฎหมายคณะสงฆ์	23
กรรมการมหาเถรสมาคม	76
กรุงรัตนโกสินทร์	24, 69
กรุงสุโขทัย	3, 7
การปกครองคณะสงฆ์	7, 8, 10, 12, 23, 33, 50
การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง	35
การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค	36
การพิจารณาชั้นฎีกา	64
การพิจารณาชั้นต้น	62
การพิจารณาชั้นอุทธรณ์	64
การพิจารณาวินิจฉัยอุทธรณ์	63

ค

คณะกรรมการการศึกษาของสงฆ์	58
คณะกรรมการมหาเถรสมาคม	55
คณะกรรมการอำนวยการพระธรรมทูต	58

คณะคามวาสีฝ่ายขวา	12, 13, 24
คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย	12, 13, 24
คณะป่าแก้ว	11, 12, 31
คณะวินัยธร	45, 74
คณะสังฆมนตรี	44, 46, 74
คณะอนุกรรมการจัดตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์และศึกษาสงเคราะห์	58
คณะอนุกรรมการร่างกฏนิกหกรรม	58
คณะอนุกรรมการร่างกฏมหาเถรสมาคม	58
คณะอนุกรรมการศูนย์ควบคุมไปต่างประเทศของพระภิกษุสามเณร (ศตภ.)	58
คามวาสี	7, 11, 12, 24
จ	
เจ้าคณะใหญ่	59, 61, 62
เจ้าคุณ	18
ถ	
เถรวาท	1, 2

ท

ทฤษฎีสามัญญาตา 32

ธ

ธรรมยุติกนิกาย 26, 27, 29, 30,
47, 60

น

นิกหกรรม 63

ป

ประมุขสงฆ์ 51

พ

พระครู 18, 19

พระครูประทวน 19

พระฐานานุกรม 19

พระธรรมยุต 27

พระเปรียญ 19

พระพุทธศาสนา 1, 2, 3, 5

พระมหา	19
พระมหาเถรสังฆราช	6
พระมหาสามีสังฆราช	7
พระราชทินนาม	17
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์(ฉบับที่ 2)พ.ศ.2535	53, 54, 55,56,65, 66
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2484	42, 46, 48,53, 56
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505	50, 51, 53,56, 64, 73, 76
พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์	33, 34, 35,36, 39, 47, 70
พระราชวรมนี (ประยูรท์ ปยุตโต)	75
พระราชาคณะ	13, 18, 52
พระวชิรญาณ	27, 28
พระสงฆ์	7
พระสังฆราช	7, 8, 17, 29,35, 52
พระสังฆาธิการ	59
พ่อขุนรามคำแหงมหาราช	6, 30

ม

มหาเถรสมาคม	52, 55, 56, 57, 60, 64, 74, 77
มหานิกาย	27, 60
มหายาน	1, 2

ร

รัชกาลที่ 1	23
รัชกาลที่ 2	24
รัชกาลที่ 3	24
รัชกาลที่ 4	26
รัชกาลที่ 5	33
รัชกาลที่ 6	39
รัชกาลที่ 8	41

ล

ลังกา	5, 6
ลัทธิลังกาวงศ์	5, 6

ว

วัดบวรนิเวศวิหาร	28, 29
วัดมหาธาตุ	27, 28

ศ

ศักราชของคณะสงฆ์	75
ศาสนาพราหมณ์	2, 3
ศิลาจารึก	3, 6

ส

สกลมหาสังฆปริณายก	51
สมณศักดิ์	15, 16, 17, 19, 20
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส	71
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า	39
สมเด็จพระราชาคณะ	54
สมเด็จพระสังฆราช	54, 68
สมัยกรุงศรีอยุธยา	11, 12
สมัยรัตนโกสินทร์	23
สมัยสุโขทัย	5, 7, 10, 69
สมัยอยุธยา	69

สมาชิกสังฆสภา	43
สังฆนายก	44
สังฆมนตรี	44, 46
สังฆสภา	42, 43, 46, 74
สังฆาณัติ	42
ศีลสามัญญตา	31
ห	
หिनยาน	1, 2, 3, 5
อ	
อรัญวาสี	7, 11, 12